

"מקרה מזעזע"

סיקור תקשורתי של תקיפות מיניות בישראל

הגר להב

סדרת אגרתא

במסגרת סדרת פרסומים זו של המכון מתפרסמות מספר פעמים בשנה עבודות מחקר בתחום התקשורת, החברה והפוליטיקה. עבודות אלה הן פרי מחקרים שנערכו במסגרת המכון או מטעמו. כמו כן יוצאים מאמרים שראו כבר אור בעיתונות המקצועית בתחום התקשורת בשפות זרות, כדי להביאם לידיעת הקהל הישראלי הרלבנטי, בנוסף לאקדמיה גם לציבור הפרופסיונלי והפוליטי וכן למתעניינים בתחומים אלה בקרב הציבור הרחב.

אוניברסיטת תל-אביב

בית ספר רוטשילד-קיסריה לתקשורת

מכון חיים הרצוג לתקשורת חברה ופוליטיקה החל לפעול בתחילת שנת הלימודים תשס"ג – אוקטובר 2002, במסגרת הפקולטה למדעי החברה באוניברסיטת תל-אביב. המכון, הנושא את שמו של הנשיא השישי של מדינת ישראל, הוקם כדי לעסוק במחקר אקדמי בזיקה, בקשר ובהשפעות ההדדיות שבין התקשורת החברה והפוליטיקה. הוא נועד לשמש מקום מפגש של אקדמאים, חוקרים, עיתונאים, יוצרים, מבקרים חברתיים וקובעי מדיניות, השותפים להכרה בדבר המשמעות החברתית העמוקה שיש לתקשורת בימינו על החברה הפוליטיקה והתרבות ומבקשים ללמוד אותה, להבינה ולטייב אותה. ביסוד פעילותו עומדת ההכרה, כי מערכת תקשורת חופשית, יעילה ופרופסיונלית, הנהנית מאמון ציבורי, היא תנאי הכרחי לקיומה של דמוקרטיה בריאה ואפקטיבית. דווקא התנאים של אילוצים ביטחוניים בהם מצוייה ישראל, חופש הביטוי והזכות לדעת אינם מותרות אלא מהווים תנאי הכרחי לקיומה של הדמוקרטיה. המכון יוזם ועורך מחקרים בתחום הזיקה שבין התקשורת לבין החברה והפוליטיקה, מקיים כנסים מדעיים בנושאים אלה ומשתף פעולה עם מכוני מחקר דומים בעולם. במסגרת זו מפרסם המכון מחקרים ופרסומים אחרים בכדי להשפיע על מקבלי החלטות. תחום פעולה שני של המכון הוא בקרב הקהילה הפרופסיונלית של עיתונאים ואנשי תקשורת, במטרה להגיע להבנה עמוקה יותר של בעיות הפרופסיה והזיקה שלה לדמוקרטיה. כמו כן עורך המכון ימי עיון, יוזם דיונים ובידורים מקצועיים ומפגשים בינלאומיים של עורכים ועיתונאים. תחום פעולה שלישי של המכון מיועד לקהל הרחב ותכליתו לטפח אוריינות תקשורת: להגביר את הבנת התקשורת ודרכי פעולתה ולפתח מודעות ציבורית לחשיבות חופש העיתונות וזכות הציבור לדעת, לעודד את הקריאה הביקורתית של התקשורת ואת המעקב הביקורתי כלפיה.

הוועד המנהל של המכון:

פרופ' צבי גליל
פרופ' נורית גוטמן
גב' אורה הרצוג
ח"כ יצחק הרצוג
תא"ל מיכאל הרצוג
פרופ' נח לויין-אפשטיין
פרופ' רענן ריין

ראש המכון:

פרופ' יורם פרי

"מקרה מזעזע"

סיקור תקשורתי של תקיפות מיניות בישראל

הגר להב

חוברת מס' 10 | מאי 2008

המחברת

ד"ר הגר להב היא מרצה וראש מסלול עיתונות בביה"ס לתקשורת במכללת ספיר, ומרצה בתוכנית לתקשורת פוליטית בחוג למדע המדינה באוניברסיטת תל אביב. מתמחה בחקר מסגור וייצוגים בעיתונות ובמחקר פמיניסטי של המדיה. בעברה היתה כעיתונאית, ועבדה בין היתר כעורכת בכירה, רכזת כתבים וסגנית ראש מערכת החדשות בעיתון הארץ. משמשת כיועצת אקדמית לענייני תקשורת של איגוד מרכזי הסיוע לנפגעי ולנפגעות תקיפה מינית.

hagarla@012.net.il

תודות

החלק התיאורטי של עבודה זו מבוסס על עבודת הדוקטורט "שקופות – פטריארכיה ועריכה בטקסט עיתונאי: מקרה מבחן של סיקור אונס בעיתונות הישראלית", שנעשתה בהנחייתה של פרופ' דפנה למיש. תודות רבות לפרופ' למיש על הוראתה והנחייתה המעשירות והנדיבות כל כך, כמו גם על היוזמה לכתבת מאמר זה. תודות לד"ר עינת לחובר ולד"ר דליה גבריאלי-נורי שקראו את המאמר ותרמו לו רבות. תודה למכון הרצוג ולפרופ' יורם פרי על שזימו את המחקר וסייעו במימונו.

© כל הזכויות שמורות

מכון חיים הרצוג לתקשורת, חברה ופוליטיקה

בית ספר רוטשילד-קיסריה לתקשורת

אוניברסיטת תל-אביב

מאי 2008

טל' 03-6405866

פקס 03-6406545

Email: mherzog@post.tau.ac.il

www.tau.ac.il/institutes/herzog

עיצוב: יעל כפיר ומיכל סמורקובץ, המשרד לעיצוב גרפי, אוניברסיטת תל-אביב

תוכן המאמר

7	תקציר
9	מבוא
20	מערך המחקר
23	הצגת הממצאים
39	סיכום
42	מקורות

"גדול הפיתוי לעמוד לימין התוקף. זה אינו מבקש אלא שהצופה מן הצד ישב בחיבוק ידיים. הוא פונה אל הרצון האוניברסלי שלא לראות רע, לא לשמוע עליו ולא לדבר עליו. הנפגעת, לעומת זה, מבקשת מן העומד מן הצד לחלוק עמו/ה את משא הכאב. הוא תובעת פעולה, מעורבות וזכירה".

(ג'ודית לואיס הרמן, טראומה והחלמה, הוצאת עם עובד/ספרית אפקים)¹

תקציר

בשנים 2006 ו-2007 תפסה התופעה של תקיפות מיניות מקום מרכזי בשיח הציבורי בישראל, בעקבות התלכדות יוצאת דופן של כמה מקרים שזכו לתהודה תקשורתית עצומה. הכוונה היא כמובן לפרשות הנשיא משה קצב והשר חיים רמון, אך גם לשתי פרשות נוספות שזכו לסיקור תקשורתי רב ביותר במחצית השנייה של שנת 2006, אף כי מאז נשכחו במידה רבה – פרשת האונס בחיל האוויר ופרשת בריחתו של האנס הסדרתי בני סלע.

המחקר הנוכחי עוסק בסיקור החדשותי של תקיפות מיניות, הן כאירועים ספציפיים והן כתופעה חברתית. הוא מציג מיפוי שיטתי של הידע המחקרי בתחום זה מהארץ מחו"ל, ובוחר אמפירית את דרך תפקודה של התקשורת המרכזית בישראל בשנת 2006, השנה שבה פרצו כל ארבע הפרשות האמורות לתודעה הציבורית.

ממצאי המחקר האמפירי – שבמסגרתו נבדקו, כמותית ואיכותנית, מאפייני דרך הטיפול העיתונאי בנושא והייצוגים שהופיעו בו – מצביעים על כך שהסיקור העיתונאי על תקיפות מיניות בישראל לוקה במספר כשלים חמורים. בין היתר, סובל הדיווח התקשורתי מרדידות, סנסציוניות, התחסדות ופגיעות בקורבנות. כמו כן בולט במחקר היעדר מודעות מספקת למשמעויות החברתיות של התופעה, ובעיקר איקישור בין תקיפות מיניות לבין המבנה הפטריארכלי של החברה הישראלית.

תוך השוואה בין הייצוגים שהופיעו בתקשורת בתקופה הנתונה לבין החוק הישראלי מחד, והבנות מחקריות עכשוויות הממסגרות תקיפות מיניות כ"טרור מיני" מאידך, מצביע המחקר על כך שהתקשורת הישראלית משרטטת בסיקורה הבנות שמרניות ופטריארכליות של התופעה. מתוך הבנה כי תקשורת ההמונים משמשת כלי סוציאליזציה מרכזי בחברה המודרנית, טוען המחקר כי אימוץ אופני סיקור ראויים יותר, שיגדירו באופן ברור מהו ניצול מיני ויגנו אותו באופן שאינו משתמע לשני פנים, יוכל לתרום משמעותית למאבק החברתי נגד מגפת האלימות המינית במדינה.

1 תודות לקוראת/ה האנונימית/ת של טיוטת המאמר על הצעת מוטו הולם זה.

מבוא

מעצם היותה של העיתונות מקור מידע דומיננטי בחברה המודרנית היא משמשת מנגנון מרכזי בהבנייתן של תפיסות עולם וקונספציות ציבוריות רחבות. אמירה זו אין פירושה שלפרט הצורך טקסטים עיתונאיים אין כל חירות של פרשנות טקסטואלית, או שמערכת ההשפעה עיתונות-צרכניות/ים היא מערכת חד-כיוונית ובלתי מתווכת. תחת זאת, אמירה זו מבקשת להצביע על כך שלאירועים ולתופעות חברתיים יש תמיד, ובהכרח, יותר מדרך הבנה אפשרית אחת; כי הסיקור העיתונאי, בתוקף הערכים, הנורמות והפרקטיקות המעצבים אותו, איננו מסוגל להציג באופן זהה ושווה את כל דרכי ההבנה האפשריות של אירוע נתון; וכי לבחירה העיתונאית בהדגשה והבלטה של דרכי הבנה מסוימות – ודחייה של אחרות – יש השלכה על השיח הציבורי המתנהל ביחס לאירוע, כמו גם על היחס לנושא הכללי שהאירוע נתפס כחלק ממנו.

לפיכך, עיסוק עיתונאי הוא תמיד ממסגר וממסוגר, כזה אשר במסגרתו מרכיבים מסוימים של המציאות ודרכי פרשנותה מובלטים, בעוד אחרים נדחקים לשוליים (Entman 1993, Gitlin 1980). המסגור הוא תבנית ניסוח המורכבת מממד הכרתי ומממד רגשי, המעניקה משמעות למציאות החברתית באמצעות מענה על שלוש שאלות הכרוכות זו בזו: מהו הנושא שעל הפרק? כיצד לחשוב על האירוע הספציפי ועל הנושא שהוא מייצג? כיצד לפעול ביחס לאותו נושא? (פלג ואלמי 2006).

מחקרי תקשורת פמיניסטיים רבים מסמנים את המרחב של הסיקור – והמסגור – העיתונאי של תקיפות מיניות כמרחב בעל משמעות מכרעת בהבנייתה של מציאות מגדרית, בעיתונות ועל ידה (Allan 1999, Benedict 1992, Carter 1998, Carter & Weaver 2003, Cuklanz 2000, Kitznger 1998, Meyers 1997, Soothill & Walby 1991, Steiner 1998, Sunindyo 2004, Weaver, Carter & Stanko 2000).

על פי החוק הישראלי, תקיפה מינית היא כל התנהגות ו/או מעשה מיני הנכפה על אישה, גבר או ילד, ללא הסכמתם. זהו מונח כולל לכל עבירות המין, המתייחס לכל פעולה או אמירה שהקשרה מיני והנעשית ללא הסכמה חופשית של כל הצדדים המעורבים (חוק העונשין תשל"ז, 1977). במסגרת זו כלולים סוגים שונים של תקיפות כגון אונס, מעשי סדום, גילוי עריות, וכן מעשים מגונים, הטרדה מינית ועוד (האופטמן 1995). זוהי תופעה רווחת מאוד, ואף על פי שאין בנמצא נתונים

מדויקים ורשמיים על היקפה בישראל – בין היתר משום שרק חלק מהתקיפות מדווחות למשטרה² – ההערכות מדברות על עשרות אלפי מקרים בשנה³. לתקיפות מיניות פן מגדרי בולט: על פי נתוני האפ־בי־אי, כ־95% מהתוקפים הם גברים, וכ־85%–70% מבין המותקפים הן נשים (Amir 1971). על פי הסטטיסטיקה, אחת מתוך שלוש נשים תותקף מינית במהלך חייה. רבים מבין המותקפות והמותקפים הם ילדים⁴. בנים ובנות מתחת לגיל 12 נמצאים בסכנה זהה לתקיפה, ומעל גיל זה הולך ועולה שיעורן של ילדות ונערות בקרב המותקפים/ות (יקיר 2005).

החשיבות הרבה שמייחס המחקר לסיקור העיתונאי של תופעת התקיפות המיניות נובעת מהמשגתה כתופעה חברתית, המשגה שמקורה בארה"ב בשנות השבעים של המאה ה־20 (ראו למשל בראונמילר 1980 [1975]). על פי המשגה זו, תקיפות מיניות אינן פעולות מבודדות, הקשורות לתשוקה מינית, אלא תופעה חברתית הנובעת מיחסי כפיפות מגדריים, המבוססים על נחות⁵ פיזי, כלכלי, תרבותי ופוליטי של נשים (וילדים). הן חלק ממערך רחב עוד יותר של אלימות פיזית, נפשית ומילולית, שממנה סובלות נשים רבות (וילדים רבים) בחברה פטריארכלית, והנובע מתפיסת נשים כזר, הדחוי, הפגום והנחות, לעומת הגבר־הנורמטיבי. לפיכך, פגיעות בנשים נתפסות כמסגרת הבנה זו לא כאירועים מבודדים אלא כתוצאה של מערכת חברתית, ופגיעות שונות נתפסות לא כאירועים נטולי קשר אלא כעומדות על רצף מתמשך, המסווג על פי מידת האלימות המופעלת בהן (החל מהטרדות מילוליות ועד רצח). תקיפה וניצול מיניים הם ביטויים של שימוש במין לשם קביעת היררכיה בין גברים לנשים (וילדים) ושימורה; הם הבטחה לשליטה גברית בנשים המושגת באמצעים אלימים. זו איננה "רק" או "פשוט" אלימות, אלא "אלימות מינית" – פעולה אלימה בשירות הסדר החברתי מיני הקיים (MacKinnon 1987). המשגה זו מתבססת

- 2 בין ינואר לספטמבר 2006 נפתחו במשטרת ישראל 3544 תיקים על תקיפות מיניות (השנתון הסטטיסטי לישראל 57, 2006). ההערכות לגבי שיעור התלונות מתוך סך כל התקיפות המיניות סובלות מחוסר דיוק רב, והאומדנים לגבי שיעור התלונות מתוך סך התקיפות נעים בין 5% ל־50%. אומדנים אלו משתנים בין היתר בשל הגדרות ושיטות בחינה שונות (עילם 1994).
- 3 כך למשל בסקר נפגעי עבריינות, שנערך ב־2001 העריכו הכותבים כי בין כ־10,000 ל־20,000 א/נשים נפגעו מעבירות מיניות אלימות בשנה שקדמה לעריכת הסקר, ועוד כ־98,000 נפגעו מהטרדה מינית. בשתי הקטגוריות הללו היה חלקן של הנשים גבוה בהרבה מחלקן באוכלוסייה הכללית (סקר נפגעי עבריינות, הלמ"ס והמשרד לביטחון פנים, 2001).
- 4 על פי נתוני איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ונפגעי תקיפה מינית בישראל, כ־50% מהפגונים ומהפגונות אל המרכזים נפגעו בטרם מלאו להן/ם 18, ו־30% – בטרם מלאו להם/ן 12. בדו"ח שעסק במניעת ניצול מיני של ילדים, שהוגש לשר החינוך יצחק נבון ביולי 1989, העריכה האחראית על התחקיר, זהבה סנה אור, כי אחת מכל 4 בנות ואחד מכל 7 בנים ייפגעו מתקיפה מינית קודם הגעתם לבגרות (עילם 1994). ניתן להניח כי המצב לא השתפר מאז, וייתכן שאף הורע.
- 5 השימוש במושג נחות, ולא נחיתות, מיועד להצביע על המרכיב האקטיבי שבמצב הנחיתות. אין זה מצב טבעי, בלתי נמנע, או מצב שנובע ממהותן של "הנחות", אלא תוצר של פעילות חברתית של הנחתה.

בין היתר על ממצאים אמפיריים המצביעים על קשר בין מידת הפטריארכליות של חברות שונות לבין שיעור התקיפות המיניות בהן (Amir 1971).

מתוך התבוננות זו התפתחה בשנים האחרונות במחקר הפמיניסטי בארה"ב המשגה של תקיפות מיניות כסוג של טרור. טרור מוגדר כשימוש של יחידים או קבוצות באלימות, או באיום באלימות, כדרך להשגתה של מטרה פוליטית (כהן-אלמגור 2006). על פי הטיעון המחקרי-פמיניסטי, תקיפות מיניות הן טרור משום שבאמצעות האלימות מיוצר ומשומר ניחות חברתי של נשים. תקיפות מיניות פוגעות לא רק בנשים שהותקפו – הן מאיימות דרך קבע על הנשים כולן. כמו במקרה של טרור, כוחן של התקיפות המיניות הוא בשילוב המסוכן שבין השיטתיות של סקסואליזציה של השליטה לבין האקראיות השרירותית שבה מתפרצת האלימות. שרירותיות זו – שבמסגרתה אין לדעת לעולם מי יהיה התוקף הבא ומי תהיה הקורבן הבאה – מחזיקה את כל הנשים במצב קבוע של איום וחרדה (קמיר 2007). איום זה מגביל את חופש התנועה, הפעולה והביטוי של נשים: הן נאלצות לא לנוע במרחבים מסוימים, בזמנים מסוימים, בלבוש מסוים, ללא ליווי וכדומה – פן תותקפנה (Mayers 1997). התוקפים, נטען, גם אם אינם מודעים לכך, משיגים בפעולתם מטרה פוליטית – שימור מבנה חברתי המגביל את חירותן של נשים ואת זכויותיהן, ומקבע ניחות נשי.

מחקרי תקשורת רבים מצביעים על החשיבות הרבה של סיקור עיתונאי של אירועים בעלי מאפיינים טרוריסטיים. מחקרים אלה מצביעים על כך שעצם ההגדרה התקשורתית של תופעה כלשהי כטרור⁶, כמו גם כמות הפרסום של אירועי טרור ודרכי הפרסום בתקשורת, יכולים להשפיע על האקלים הציבורי ביחס לתופעה, לתוקפים ולקורבנות (כהן-אלמגור 2006). מתוך הבנה זו, מובנת נטייתם של מחקרים רבים העוסקים בתקיפות מיניות לבחון את דרך טיפולה של התקשורת בתופעה ואת המסגור המוצע בה.

מחקרים אלה מצביעים על כך כי בעשרות השנים האחרונות קיימת מגמה של עלייה ניכרת בדיווח העיתונאי על אלימות מינית (Carter 1998), ובכך נשבר קשר השתיקה שהתקיים סביב הנושא במשך שנים רבות. באמצעות הסיקור, הנושא עולה לסדר היום הציבורי, נפגעות מעודדות להתלונן ולקבל סיוע והטיפול החברתי בו מקודם (למיש 2007). מאידך, המחקר מצביע על בעייתיות רבה באופיו של הסיקור העיתונאי של תקיפות מיניות, וטוען כי הדרך שבה בוחרת העיתונות למסגר אירועים אלה פועלת דווקא להנצחת התופעה, ואולי אף להגברתה. מתוך כך קובעת למיש

6 ראוי לשים לב כי הגדרה תקשורתית של תופעה חברתית כטרור אינה "טבעית" אלא חלק משיח ציבורי מתפתח. כך למשל, בשנים האחרונות החלה להתפתח בישראל המשגה של תאונות הדרכים כ"טרור בדרכים", כמו גם מסגור של פעולות פליליות מסוימות כ"טרור פלילי". כפי שאראה, ההמשגה של תקיפות מיניות כ"טרור מיני", הרווחת בקרב חוקרות מדיה פמיניסטיות, עדיין לא אומצה בתקשורת הישראלית.

(שם) כי התרחבות הסיקור היא "חרב פיפיות", שאיננה מבטאת בהכרח שינוי של היחס החברתי כלפי נשים, אלא דווקא מנציחה את נחיתותן. מחקרים שונים שנערכו בארצות הברית ובאירופה בעשרים השנים האחרונות מצביעים על כמה וכמה מאפיינים של הסיקור והמסגור העיתונאי של תקיפות מיניות, העלולים דווקא לפעול לחיזוקה של התופעה. ניתן להצביע על שורה של מאפיינים מסוג זה, שהחשובים בהם הם:

א. נירמול וטבעון – חוקרות אחדות (Carter & Weaver 2003, Meyers 1997, Schlesinger *et al* 1992, להב 2006) מצביעות על כך כי תקיפות מיניות מוצגות בתקשורת כבלתי נמנעות, כ"חלק מהמציאות". "הדיאטה היומית של הצגת הצורות הברוטליות ביותר של אלימות מינית מבנה את העולם כמקום שבו פשעי מין הפכו להיות שגרתיים, חלק מובן מאליו מהי היום יום", מציינת בהקשר זה Carter (1998: 223). ולא עוד אלא שגם הסיבות לתקיפות מיניות מוצגות כ"נורמליות" או "מובנות מאליו". כך למשל, אף כי מתקיים גינוי כלפי התופעה, היא מוצגת פעמים רבות כתוצאה בלתי נמנעת של המיניות הגברית הטבעית, או של האלימות החברתית הכללית. משמעות הדבר היא שבאמצעות הסיקור מועבר מסר שלפיו אגרסיה מינית גברית לכשעצמה היא טבעית, "אבל אסור להגזים".

ב. סנסציונליזציה – מתוך התפיסה כי האלימות המינית לכשעצמה היא נורמלית כל עוד לא עברה סף מסוים, הסיקור העיתונאי נוטה להתעלם מתקיפות מיניות "שגרתיות". אירועים "שגרתיים" אלה – שבהם גבר יחיד תוקף מינית אישה יחידה, שעמה היתה לו היכרות מוקדמת, מבלי שייעשה שימוש באלימות פיזית בנוסף לאלימות המינית עצמה – מאפיינים את מרבית התקיפות המיניות⁷. ואולם, הם נתפסים לרוב כנטולי ערך חדשותי, ולכן זוכים להתעלמות תקשורתית. לפי מגמה זו, על מנת שאירוע **כן** יזכה לסיקור עיתונאי, עליו להיות ביזארי, סנסציוני, עקוב מדם. "אירוע של אלימות מינית יזכה להתעלמות אם אין בו משהו 'מושחת', 'מעוות' או 'ערמומי', טוויסט של לא רגיל' שעושה אותו 'בעל ערך חדשותי'", קובעת Meyers (1997: 98). מרכיבים ייחודיים כגון אלה הם, בין היתר, תקיפות קבוצתיות, תקיפות שבהן

7 בשל מחסור בנתונים לא ניתן להציג באופן מלא יחסים סטטיסטיים בין תקיפות מיניות בעלות מאפיינים שונים בישראל. עם זאת, ישנם ממצאים חלקיים המחזקים את הטענה לגבי המאפיינים השכיחים של אירועי תקיפות מיניות. ביחס לקיומו של תוקף בודד – בישראל אין רישום רשמי נפרד לתיקים פליליים שנפתחו באשמת אונס קבוצתי, אך על פי נתוני איגוד המרכזים לנפגעי ונפגעות תקיפה מינית, רק 5% מהפניות המגיעות למרכזי הסיוע עוסקות בתקיפה מינית קבוצתית. במערב נהוג לטעון כי בין 10% ל-50% ממקרי התקיפות המיניות הם קבוצתיים. אולם, לפחות לגבי שנות התשעים ישנן אינדיקציות על מיעוט של דיווח על אירועים אלה, וההערכה היא כי רק כ-20% ממקרי האונס הקבוצתי מדווחים. ביחס להיכרות קודמת בין המתקיף למוקדת – על פי נתוני איגוד המרכזים לסיוע, ב-90% ממקרי התקיפה המינית מתקיימת היכרות מוקדמת כזו, ברמות משתנות, ורק בכ-10% מהתלונות שהגיעו למרכזים התוקף היה זר לחלוטין לנפגעת.

הקורבן הוא גבר או ילד, תקיפות סדרתיות, תקיפות שבהן הקורבן צעירה מאוד או מבוגרת מאוד, תקיפות מיניות המלוות בפשעים נוספים (כגון רצח או ניסיון לרצח, חטיפה, התעללות פיזית לא־מינית וכדומה) ותקיפות מיניות בקרב קבוצות עלית חברתיות (כגון יישובי/שכונות יוקרה).

ג. אירוטיזציה – השאיפה להגברת הערך החדשותי של אירועי תקיפה מינית מביאה פעמים רבות לריבוי תיאורים פרטניים ופלטטיים של האירועים, עד לרמה סמי־פורנוגרפית, ואף לאירוטיזציה של אירוע התקיפה. השילוב של מין לאלימות, כשהוא בא תוך ריבוי תיאורים ”צהובים”, חושפניים ומציצניים, הוא בעל יכולת גבוהה לגרות קוראים מסוימים, עד כדי מצב שבו אחדים מהם העידו בגלוי על נהגם לאנון בעת קריאה של ידיעות מעין אלה (Kitzinger 2004a). למיש (2007) קובעת כי מדובר בהתחסדות של התקשורת, כאשר סיפורים פורנוגרפיים מפורסמים במסווה של גינוי וזעזוע ציבורי.

ד. פרגמטיזציה ופרסונליזציה – בתוקף הנטייה העיתונאית לעסוק באירועים, ולא בתהליכים ובמבני כוח, תקיפות מיניות מוצגות כמקרים אפיזודיים ומבודדים, נטולי קשר ביניהם ונטולי הקשר חברתי (להב 2006). ”בייצוג סיפורים על אלימות מינית נגד נשים כמבודדים, כתקריות מנותקות, העיתונות מחזקת את התפיסה שאלימות מינית היא עניין של פתולוגיה מבודדת, פרטית, הקשורה רק לנסיבות הפרטיקולריות של המעורבים באירוע, ולא קשורה לשליטה חברתית. דימוי השווה של הפתולוגיה הפרטית מכחיש ומסתיר את השורשים החברתיים של האלימות, הנובעת ממבנה חברתי המנחית נשים, ומשחרר את החברה מאשמה כלשהי על האירועים”, קובעת Meyers (1997: 66). hooks (1997) מכנה מצב זה ”השתקה מודרנית”: השיח, היא טוענת, מלא בתיאורים של סימפטומים, אך לא של מהות, ולכן מחד גיסא נמנעת האפשרות לטעון כי אין התייחסות למגפת האלימות נגד נשים, ומאידך גיסא אין אפשרות לשאול למה כל זה קורה.

ה. סקסואליזציה – ארבעת המרכיבים הקודמים מתאחדים פעמים רבות יחדיו לכדי ייצוג המצייר תקיפות מיניות כאקטים מיניים, או יחסים מיניים, המונעים על ידי דחפים מיניים. הגבר־התוקף, על פי ייצוג זה, פשוט איננו מצליח לכבוש את ייצרו הטבעי. Benedict (1992) עומדת על כך שייצוג כזה מתעלם מההבנה הפמיניסטית, שלפיה תקיפה מינית היא אקט של שליטה ועינוי, ולא של מין. על פי הבנה זו, התוקף מבקש לשלוט בקורבן ולהשפילה, להפגין עליה את כוחו ולענותה, כאשר אברי המין משמשים ככלי נשק, ולא כאמצעי להשגת סיפוק מיני. תפיסה זו מחוזקת על ידי מחקרים שגילו כי הדחפים המיניים של אנשים מורשעים אינם גבוהים מהדחפים המיניים של גברים ממוצעים, ולעומת זאת מאופיינים אנשים אלה בעוצמה גבוהה של שנאת נשים ורצון לפגוע בהן (Amir 1971).

1. **טרייוליזציה, קוריוזיות והגחכה** – מחקרים אחדים (ברק־ברנדס 1996, למיש 2007) עומדים על הנטייה העיתונאית להשתמש במשחקי מילים ובקוריוזים מעוררי גיחוך, ההופכים את סיקור התקיפות המיניות ל"אתנחתא קומית". כך למשל בביטויים כגון "האנס המנומס", "חיזור גורלי", "אונס מהסרטים", "האנס שכח להתלבש" וכדומה.

2. **ייצוג המותקפות: קורבנות, האשמה והזרה** – חלק ניכר מהמחקר העוסק

בסיקור תקיפות מיניות מוקדש לבחינת דרך ההצגה של נשים שהותקפו מינית (Benedict 1992, Meyers 1997, Carter 1998, Kitzinger 1998, 2004b). להב 2006).

מחקרים אלה מגלים כי חלקים נרחבים מהסיקור מתאפיינים במגמה של התמקדות בקורבן. מצב זה עולה בקנה אחד עם הנטייה התקשורתית הכללית להציג נשים בתפקידי קורבנות.⁸ ואולם, בהקשר של אלימות מינית יש לו משמעות נוספת, משום שההתמקדות הזו ממסוגרת כניסיון להסביר את הסיבות לאירוע ולקבוע מי אחראי לו. בעניין זה חשפה Benedict (1992) כי הסיקור התקשורתי נע על ציר שבין שני מודלים טהורים. במודל האחד, "גרסת הערפדה", אירוע התקיפה המינית ממוסגר כמקרה שבו האישה, באמצעות המראה שלה, התנהגותה, או המוסר הירוד שלה, דחפה את הגבר לקיצוניות כזו של תאוה, שהוא נאלץ לתקוף אותה. במודל ההפוך, "גרסת הבתולה", הגבר, מפלצת פרועה ומופרעת, התקיף את הקורבן התמים, שהופכת להיות קדושה מעונה של החברה. במילים אחרות, הסיקור יוצר הבחנה בין "נשים טובות", שאותן אסור לתקוף, ל"נשים רעות", ש"ביקשו", "יזמו" או "עודדו" את התקיפה בהתנהגותן. ההכרעה בין שני הנרטיבים מבוססת על פרמטרים רבים, שרובם קשורים לאישיותה או להתנהגותה של הקורבן. פרמטרים אלה, שבאמצעותם שופטת התקשורת מהו המסגור הראוי לכל אירוע ואירוע, כוללים בין היתר:⁹

- היכרות קודמת עם התוקף – אי־היכרות משמשת "ראיה" לתקיפה, וככל שההיכרות קרובה יותר כך היא משמשת "ראיה" חזקה יותר לכך שהמותקפת "ביקשה" את התקיפה.
- שימוש/אישימוש בנשק – שימוש בנשק משמש מהווה "ראיה" לתקיפה אמיתית, בעוד שימוש בסוגי כוח אחרים, כגון כוח הסמכות, איומים מילוליים וכדומה נתפס פעמים רבות כאי־כפייה.
- שייכות/אישייכות של המותקפת למעמד, לקבוצה אתנית או לקבוצה החברתית של התוקף – כאשר הסטטוס החברתי של התוקף גבוה משל המותקפת יש נטייה

8 כך למשל, במחקר שנערך ב־1995 ושבן נבחן הסיקור התקשורתי בישראל ביום נתון (18.1.1995) נמצא כי התפקיד השכיח ביותר של נשים בחדשות בישראל היה היתן קורבנות, או קרובות משפחה של קורבנות, של אלימות, תאוות או אסונות. 67% מהנשים שאוזכרו בטלוויזיה ר־72% מהנשים שאוזכרו בעיתונות הכתובה הופיעו בתפקיד זה (למיש 1997).

9 ראוי לציין כי "שיפוט" על פי פרמטרים אלה איננו מאפיין רק את התקשורת. בבחינה של פסקי דין במשפטים של תקיפות מיניות בישראל מצאו בוגוס ודוֹן־יחיא (1999) מגמה דומה.

לראותה כמי ש"ביקשה" את האירוע, וכאשר הסטטוס שלו נמוך משלה, יש נטייה לראות בכך "תקיפה אמיתית".

- גיל המותקפת – יש נטייה "לזכות" מותקפות צעירות מאוד או מבוגרות מאוד.
- תמימות מינית – נתפסת כ"ראיה" ל"זכאותה" של המותקפת, ולהפך – אישה פעילה מינית נתפסת כמי ש"ביקשה" את ההתקפה. בקצה ציר זה מוצבת ה"זונה", שכביכול איננה זכאית לשום הגנה חברתית מפני תקיפות מיניות, בשל מקצועה.
- מראה חיצוני – יופייה של מותקפת משמש פעמים רבות "הסבר" לכך שהתוקף "לא הצליח להתגבר על ייצרו", ולפיכך – לייצוג המותקפת כ"מפתה" בתוקף מראה, ואילו יופיו של התוקף משמש דווקא ראיה ל"זכאותו", מתוקף התפיסה שהוא איננו צריך להתקיף משום "שהוא יכול לקבל מין גם בלי זה".
- הופעה חיצונית – בגדי המותקפת, איפורה, תסרוקתה, צבע ושערה וכדומה – משמשת פעמים רבות "ראיה" למידת ה"פתינות" שלה.
- הסטטוס המשפחתי של המותקפת – במקומות שבהם המותקפת ממוסגרת כ"נטולת אשמה", המונחים המשמשים לתיאורה כוללים פעמים רבות מילים כגון "רעיה", "אמא" או "סבתא". מסגור של "אשמה" כולל בין היתר מושגים כ"גרועה" ו"אם חד-הורית".
- מצב רגשי – משמש פעמים רבות "ראיה" למידת הפגיעה במותקפת. בהקשר זה מעירות [Benedict \(1992\)](#) ו-[Kitzinger \(1998\)](#) על הפרדוקס הקבוע שבו נמצאת הקורבן, כאשר היא נדרשת להתייחס לאירוע (למשל בריאיון עיתונאי): אם היא מדברת בשלווה, הדבר מתפרש כסימן לכך שהיא לא באמת סבלה, כלומר שאיננה קורבן אמיתי; אם היא בוכה ונשברת – היא היסטורית, בלתי יציבה ולכן בלתי אמינה.
- עוצמת המותקפת – מידת העוצמה של המותקפת, המשתקפת בגילה, מראה, הסטטוס שלה, מצבה הרגשי וכדומה, משמשת פעמים רבות "ראיה" מכרעת בהקשר למסגור התקיפה המינית (להב 2006). נשים "מזוכות" מאשמתן בתקיפתן אם הן נתפסות כחלשות ומסכנות, בעוד נשים הממוסגרות כחזקות "מורשעות" על פי רוב כאשמות במה שקרה להן.
- התנהגות לפני התקיפה – אם המותקפת חרגה באופן כלשהו מההתנהגות המצופה מ"האישה האידיאלית", כלומר שהות בבית עם בני משפחתה, הדבר משמש לרוב כ"ראיה" לאשמתה. כך למשל, אם שהתה במרחב הציבורי, בעיקר בשעות הלילה; אם צרכה סמים או אלכוהול; אם קיימה יחסי מין; אם היתה לבדה; אם הסכימה להצטרף לגברים לא מוכרים וכדומה.
- התנהגות אחרי התקיפה – מרכיבים כגון התמהמהות בהגשת תלונה למשטרה, הסתרה של האירוע ממקורבים, המשך שהייה בקרבתו של התוקף וכדומה משמשים פעמים רבות בסיקור "ראיה" להיעדר תקיפה. תפיסה זו איננה לוקחת בחשבון את רגשות הבושה הכרוכים בתקיפות מיניות, את ההאשמה העצמית

המתלווה אליהן לא פעם, ואת העדפתן של נשים רבות להדחיק את שאירע להן עד לרגע שבו אינן מסוגלות לכך עוד (זיו 2001).

להתמקדות תקשורתית זו בקורבן, באישיותה ובהתנהגותה, השלכות חברתיות רבות. ראשית, היא משמשת לסימון נשים כאחראיות על עצם תקיפתן, ולייצוג של הגוף הנשי כאובייקט הנתון בסכנה תמידית וכמחייב הגנה גברית. בכך מטושטשת העובדה שדווקא הגברים, שאליהם מופנית הציפייה להגנה, לביטחון ולתמיכה, הם מקור הסכנה הממשית ביותר לנשים. שנית, מסגור זה מחליף למעשה את השאלה "למה היא נאנסה?" בשאלה "למה דווקא היא נאנסה?". שינוי זה גורם להטלתה של חובת "הוכחת החפות" על המותקפת, במקום על התוקף, ולעתים אף להאשמת הקורבן במקום האשמתו של מבצע הפשע. השינוי גם גורם להבחנה בין המותקפת לנשים אחרות, ובכך ליצירה של תודעת ביטחון כוזבת אצל נשים שלא הותקפו. ועוד – המסגור הזה מדגיש את המרכיב הפרסונלי, דבר שאינו מאפשר להציג את המרכיב החברתי-מבני (עצם היותה אישה בחברה פטריארכלית) כהסבר אפשרי לתקיפה, ובכך מתבטלת היכולת לטעון כי המבנה הפטריארכלי עצמו הוא שמביא לתקיפות מיניות של נשים. המסגור גם מחזק תפיסה חברתית שלפיה נשים יכולות להיות "או מדונה או זונה", ולא סובייקטים אנושיים מורכבים. הוא גם מעצים יחס לנשים שאינן עומדות בדרישות הפטריארכליות, כאל "שטח הפקר", שאינו זכאי להגנה חברתית. והוא מבסס הגדרה של אישה "טובה" על היותה חלשה, ומקשר עוצמה של נשים ל"רוע".

ח. ייצוג התוקפים: שלוש הבחנות מסגוריות – מול העיסוק הפרסונלי במהותו במותקפות, על הדיכוטומיה מדונה-זונה שהוא נושא בתוכו, מגלים מחקרים אשר בחנו לעומק ייצוגים של תוקפים (Clark 1992, Cuklanz 2000, Sunindyo 2004, Weaver, Carter & Stanko 2000, להב 2006) מערך מורכב יותר של ייצוגים. מערך זה ניתן לתיאור על בסיס של שלוש הבחנות מסגוריות שונות, שלכל אחת מהן רצף שונה. הרצף הראשון – שהוא במידה רבה משלים של היחס ערפדית-בתולה אצל מותקפות – הוא הרצף נורמלי-סוטה. במסגרת זו קובעת Clark (1992), כי הסיקור העיתונאי נוטה ליצור דיכוטומיה מזויפת בין שני סוגים של תוקפים – "הנורמלי הזכאי" ו"הסוטה האשם". שני דימויים אלה משתלבים בסיקור העיתונאי עם הדיכוטומיה של אישה "רעה"/"טובה" ליצירת נרטיב מאוחד של "זיכוי" או "הרשעה" (Weaver, Carter & Stanko 2000). במקרים שבהם הקורבן נתפסת בעיני העיתונות כמי ש"ביקשה" את התקיפה או "עודדה" אותה, הגבר התוקף מוצג כ"קורבן האמיתי", זה ש"פותה" על ידי פרובוקציה מכוונת, "נכנע לייצור", "נסחף", "הוטעה", "נפל במלכודת", ועתים אף כקורבן של עלילת שווא של אישה נקמנית או מניפולטיבית (Sunindyo 2004). ובהתאמה לכך, כאשר המותקפת נתפסת כחסרת אשמה, התוקף עובר תהליך של דה-הומניזציה על יד הצגתו כ"מפלצת", "מטורף", "סוטה", "חולה מין", "חיה" וכדומה. עם זאת, גם

במקרים אלה ישנה לעתים מגמה של הפחתת האשמה של התוקף, על ידי הצגתו כ"חולה", כמי שפעולותיו נובעות ממצוקה נפשית, מילדות קשה, מהשפעת סמים או אלכוהול, מאובדן רגעי של שליטה עצמית וכדומה. במקרים כאלה מוטלת פעמים רבות האשמה, לפחות בחלקה, על אמו של התוקף.

שני הנרטיבים הללו גם יחד פועלים לשימור המבע הפרסונלי של אירועי תקיפה מינית. הדגש על האישיות הפתולוגית מבליט את החריגות והייחודיות של התנהגות התוקף-האשם, את היותה "סטייה", ומתעלם תוך כדי כך מהשכיחות הגבוהה של אירועים שכאלה והיותם תופעה חברתית נרחבת. הדגש על הנורמלי-הזכאי מחזק את הנטייה להאשים נשים בתקיפתן, או לערער על אמינות תלונותיהן. שני הנרטיבים גם מחזקים את הנטייה העיתונאית להציג תקיפות מיניות במונחים של שני צדדים סימטריים שווים כוחות, נטייה שבמסגרתה מוצג "הסיפור שלו" מול "הסיפור שלה". מצב זה, קובעת Meyers (1997), נובע מאתוס האובייקטיביות של העיתונות, המחייב איזון בין אופוזיציות על ידי "שמיעת שני הצדדים". אבל הרי אין מדובר באמת בשוויון, היא טוענת, שהרי רק צד אחד מבין השניים מואשם בתקיפה אלימה. נוסף על כך, שני הנרטיבים הללו, של הגבר המפותה ושל "חולה המין" גם יחד, ממסגרים למעשה את המיניות הגברית, ואף את האגרסיה הגברית, כ"קשה לשליטה מתוקף טבעה", בשעה שהאישה נדרשת לשלוט במיניותה אם היא מבקשת לזכות בהגנה חברתית.

הרצף השני מבחין בין שתי דמויות אידיאליות של גברים – "הגבר התוקף" מול "הגבר המגן", ויחסן השונה לקורבן. Cuklanz (2000) מראה כי ייצוג זה מתבסס על הנחה בלתי מוצהרת, שלפיה הגוף הנשי נמצא בסכנה בלתי נמנעת, ותחת הנחה זו השיח על תקיפות מיניות מתמקד פעמים רבות בתפקידיהם של גברים. הוא מנגיד בין שתי תצורות של "גבריות", באמצעות שתי דמויות מפתח גבריות – "המגן" (השוטר, התובע, השופט) ו"התוקפן". ייצוג זה, היא קובעת, משמש לבנייה של הגדרה הגמונית באשר לדרך שבה על "הגבר הראוי" ל"טפל" ב"בעיה הטבעית" ששמה אישה. בהקשר זה מצביעה Clark (1992) על כך שתוקפים הממוסגרים כאשמים מוצגים פעמים רבות כ"לא גברים אמיתיים", ובכך מזמין הסיקור את הקוראים להרחיק את האשמה מהגברים האחרים.

הרצף השלישי, הקשור באופן הדוק לשתי ההבחנות הקודמות, מבחין בין המרכיבים הפרסונליים למרכיבים החברתיים במוטיבציה של תוקפים (Benedict 1992, להב 2006). פירוש הדבר הוא שבמקרה של המותקפות העיסוק התקשורתי מתמקד כמעט אך ורק באישיותן, ולעומת זאת, העיסוק בתוקפים מציג אותם פעמים רבות כחלק ממערך חברתי רחב יותר. במסגרת זו מוצגים תוקפים כתוצרים של תרבותם וכפועלים בגלל "מנטליות תרבותית", כאשר תרבות זו מקבלת ייצוגים שונים. כך למשל, כאשר התוקף איננו שייך לקבוצה החברתית ההגמונית, פעולותיו ממסוגרות כמייצגות מנטליות תרבותית "אחרת" ואף "פרימיטיבית" (כגון בביטוי "על רקע כבוד המשפחה"); כאשר מדובר בתוקף

צעיר מקבוצה הגמונית ("בן טובים"), מופיע לרוב עיסוק ב"תרבות הנוער", "תרבות המועדונים" וכיוצא בזה; כאשר מדובר בבוגרים מקבוצות הגמוניות, מופיעה התייחסות למרכיבים כגון "תרבות העשירים", "תרבות של שחיתות פוליטית" או "אובדן ערכים חברתי".

מרכיבים תרבותיים אלו, על אף שהם מוקעים בסיקור, עדיין משמשים להצדקה, חלקית לפחות, של מעשי התוקף, או לפחות להפחתת אשמתו האישית. פירוש הדבר הוא שבהצגת תוקפים במונחי הפוזיציה החברתית שלהם, הסיקור איננו רואה בהם אחראים מלאים על התקיפה המינית, אלא מוסיב עמם על ספסל הנאשמים אשמים נוספים. במילים אחרות, אף שנקבע כי הם האשמים העיקריים, הם לעולם אינם האשמים היחידים. למרכיב זה משמעות רבה, משום שהמחקר הפמיניסטי על תקיפות מיניות אמנם מעודד הרחבה של הבנתן כתופעה חברתית, אך גם מתריע כי הנטייה לחפש מסר אוניברסלי לאירוע עלולה ליצור מצב שבו כולם מואשמים, חוץ מהתוקפים עצמם. Meyers (1997) מציינת בהקשר זה כי לטעון באופן גורף שלא ניתן להטיל על תוקפים פרטיקולריים אחריות לאירוע פרטיקולרי משום שהחברה "ייצרה אותם כאלה", הוא להתכחש לאחריות האינדיווידואלית ולרצון החופשי, בדיוק כפי שאי-התייחסות למרכיבים חברתיים, והתמקדות במרכיבים אישיותיים בלבד, מתעלמת מהמקורות החברתיים של תקיפות מיניות.

זאת ועוד: כל המחקרים שבחנו אירועים שבהם היה עיסוק גם במרכיב החברתי של התוקפים, ולא רק באישיותם הפרטיקולרית, מצביעים על כך ש"התרבות הפטריארכלית" לעולם איננה עולה על שולחן הדיונים. רוצה לומר, גם כאשר יש עיסוק במבנים חברתיים – מעמדיים, אתניים, גילאיים, פרופסיונליים וכדומה – המבנה המגדרי, זה המנחית נשים לעומת גברים, איננו זוכה להתייחסות. העיתונות, כותבת Benedict (1992: 208), "מתעלמת ברוב המקרים מהסיבה הבולטת ביותר לכל אונס: היחס החברתי כלפי נשים". היא מצביעה על שורה של נושאים שאליהם נמצאו התייחסויות – כגון נהנתנות של צעירים עשירים, שתייה, סמים, הזנחה הורית – אבל, היא כותבת, "היכולת להוסיף שנאת נשים לרשימת הסיבות לאונס פשוט אינה עולה בדעתם של העיתונאים" (שם: 211). Hood (1989, מצוטטת אצל Benedict 1992: 210) מסכמת: "כמו דג שאיננו מסוגל לתאר מים, אנחנו רואים הכול חוץ ממגדר בסיבות לתקיפה... מתי שמעתם לאחרונה, למשל, על נערה שאנסה גבר?"

ניתן אם כן לסכם ולומר כי המחקר על סיקור עיתונאי של אלימות מינית מצביע על כך שהתקשורת משמרת – ואולי אף מחזקת – את התופעה, ובכך היא מנציחה את מעמדן של נשים כחיות תחת איום תמידי של טרור מיני. "כאשר החדשות מציגות נשים שהן קורבנות של אלימות גברית כמי שגרמו בעצמן לפגיעה בהן... כאשר החדשות מתרצות את האלימות הגברית... כאשר החדשות מתעלמות מהאופי

השיטתי והשגרתי של התופעה – הן עצמן הופכות לחלק מהבעיה", מסכמת זאת Meyers (1997: 117).

למרות הבנות אלה, המחקר האקדמי על סיקור תקיפות מיניות בתקשורת הישראלית עדיין דל ביותר, ועד כה לא נעשה מיפוי שיטתי של מאפייניו. לפיכך, חסר ידע רב על המצב במדינה, על איכות הסיקור ועל דרכים אפשריות לשיפורו. מאמר זה מבקש לתרום לידע זה, בהתמקדו בשנה נתונה – 2006. שנה זו היתה ייחודית בכך שבמחציתה השנייה נחשפו כמה פרשות של תקיפות מיניות, שזכו לבולטות עצומה והביאו את הנושא למרכזו של סדר היום הציבורי (ראו בהמשך). לפיכך, יש בבחינה שיטתית של אופני הסיקור שהתקיימו בה, הן בטרם חשיפת הפרשיות והן לאחריה, משום הזדמנות יוצאת דופן לזהות ולמפות את הסיקור העיתונאי העכשווי של תקיפות מיניות בישראל, את היקפיו ומאפייניו, ואת נקודות הדמיון והשוני בינו לבין הידוע ממדינות מערביות אחרות.

השאלה המרכזית העומדת בבסיס מחקר זה היא: מהם המאפיינים הדומיננטיים של הייצוג העיתונאי של תקיפות מיניות בישראל 2006? ועד כמה הולמים ייצוגים עיתונאיים אלה את ההבנות המחקריות העכשוויות ואת ההבנות החוקיות ביחס לתופעה? במילים אחרות, נשאל מהן תבניות החשיבה שהציעה התקשורת הישראלית בסקרה את הנושא? האם ניתן להצביע על תבניות דומיננטיות בתהליך המסגור העיתונאי של תקיפות מיניות, ואם כן – מהן? כיצד נוסחו והובלטו תבניות אלה? התשובות לשאלות אלה, שיוצגו בחלק מהמצאים, מיועדות לפתוח דיון בשאלות האם אסטרטגיות המסגור הדומיננטיות הקיימות בעיתונות הישראלית משמרות ומשעתקות את ההבנה החברתית של תקיפות מיניות, על ההשלכות הפוליטיות שלה, או שמא הן חותרות נגדה? האם, ועד כמה, קיים באופני הסיקור העיתונאי של תקיפות מיניות בישראל 2006 פוטנציאל לתרומה למיגורה או לצמצומה של התופעה? והאם יש מקום לשינוי דרכי הסיקור, מתוך הפרספקטיבה המחקרית המוצגת להלן?

מערך המחקר

במטרה לענות על שאלות אלו בוצעו ניתוחי תוכן של סיקור תקשורת של תקיפות מינית בישראל במשך 10 חודשים – מ-1 בפברואר 2006 ועד 31 בנובמבר אותה השנה. ניתוחי תוכן אלה התבססו על מתודות שונות ומשלימות ועל קורפוסים שונים ומשלימים, והתנהלו באופן הבא:

ראשית אותרו באופן מלא ככל האפשר האייטמים אשר בכותרותיהם (או במקרה של הטלוויזיה – בפתיח מהאולפן) אוזכרו תקיפות מיניות ואשר פורסמו בתקופה הנחקרת בשלושה מדיה שונים:

א. שלוש מהדורות החדשות הטלוויזיוניות המרכזיות בישראל – "חדשות 2" בערוץ 2, "חדשות 10" בערוץ 10 ו"מבט" בערוץ 1.¹⁰

ב. עיתון הארץ.

ג. אתר החדשות המכוון Ynet.

האייטמים במהדורות הטלוויזיה נאספו על יד הקלטה שיטתית של מהדורות החדשות, ואיתור אנושי של כל האייטמים שבהם הופיעו בהקדמה מהאולפן או בפתיח הכתבה המושגים אונס, תקיפה מינית, מעשה סדום, מעשה מגונה והטרדה מינית, על הטיותיהם השונות. האייטמים מהארץ נאספו על ידי חיפוש ממוחשב בארכיון המקוון של העיתון, הכולל את כל האייטמים שהתפרסמו במהדורות המודפסות של הארץ. החיפוש הממוחשב התבסס על מילות החיפוש אונס, תקיפה מינית, מעשה סדום, מעשה מגונה, הטרדה מינית, על הטיותיהם, ובקורפוס נכללו כל האייטמים שבהם הופיעה בכותרת אחת (או יותר) ממילות החיפוש. האייטמים ב-Ynet נאספו על ידי חיפוש ממוחשב בארכיון המקוון של האתר, הכולל את כל האייטמים שנכתבו בידי כתבי האתר והתפרסמו בו (לא כולל טוקבקים), תוך שימוש באותן מילות חיפוש. גם כאן נכללו בקורפוס המחקר האייטמים אשר אחת או יותר ממילות החיפוש הופיעה בכותרתם.

סך הכול נמצאו בחיפוש זה 1182 פרטים עיתונאיים, מהם 270 (23%) אייטמים טלוויזיוניים, 482 (41%) אייטמים מהארץ ו-430 אייטמים מ-Ynet (36%). נתונים מספריים אלה הושאו למספר הכולל של האייטמים שפורסמו בתקופה הנתונה בכל

10 בשל בעיות טכניות נמחק מספר מצומצם של פריטים, אך כיוון שמחיקה זו היא תוצאה של טעות אקראית, ולא מבוססת על החלטה שימורית מודעת, הנחת העבודה היא שהחוסר לא יצר הטיות שיטתיות וקבועות ברוח הסיקור.

אחד מהערוצים השונים. הם שימשו כדי לבחון את נפח הסיקור התקשורתי של תקיפות מיניות בתקופה הנתונה, הן ברמה המספרית והן כשיעור מתוך סך כל האייטמים שפורסמו בערוץ התקשורת בתקופה זו.

בחניה כמותית זו של נפח הסיקור נועדה לספק מידע על בולטותו של נושא התקיפות המיניות בתוך הסיקור העיתונאי כולו. אמנם נפח מספרי ויחסי בלבד אין בו כדי לכלול את כל מרכיבי הבולטות – המושפעים בין היתר גם מגודלו/אורכו של האיטם, מיקומו בעיתון/מהדורת החדשות/אתר החדשות, ניסוחו המילולי והוויזואלי וכדומה – אך יש בנפח זה כדי לתת אינדיקציה לבולטות זו¹¹.

בשלב שני מוין צבר האיטמים שנאסף על פי האירוע שעמד במרכז כותרתו של כל איטם (או, במקרה של הטלוויזיה, במרכז ההקדמה מהאולפן). מיון זה אפשר לבחון את מספר האיטמים שהוקדש לכל אחד מאירועי התקיפה המינית שזכו לסיקור תקשורתי בתקופה הנבדקת. מידע מספרי זה משמש אינדיקציה לנפח הסיקור שלו זכה כל אירוע ולמידת הבולטות שלו (בכפוף למגבלות המתודולוגיות שפורטו בפסקה הקודמת).

בשלב שלישי בודדו מתוך הקורפוס הכללי האיטמים שפורסמו בחדשות ערוץ 2 (סך הכול – 113 איטמים) וב-Ynet (סך הכול – 430 איטמים). הכותרות וגופי האיטמים שנכללו בקורפוס זה נותחו איכותנית באופן שיפורט להלן. שני ערוצים אלה נבחרו בשל הפופולריות הרבה שלהם: חדשות ערוץ 2 הן מהדורת החדשות הנצפית ביותר בישראל והזוכה לכ-25%-20 אחוזי צפייה בממוצע¹² ואתר Ynet הוא אתר החדשות הפופולרי ביותר במדינה¹³.

הניתוח האיכותני כלל את הפרמטרים הבאים:

א. בדיקת המאפיינים של אירועים שזכו לפרסום רחב יחסית, לעומת האירועים שזכו לפרסום מצומצם. הקריטריונים ששימשו לזיהוי המאפיינים הללו היו: מאפייני הזהות של הקורבן (גיל, מצב משפחתי, מעמד חברתי וכדומה), מאפייני הזהות של התוקף (כג"ל), מספר התוקפים באירוע, מספר המותקפות/ים באירוע, המרחב שבו בוצעה התקיפה, קיומה של היכרות קודמת בין המותקפת/ת לתוקף, וסוג הכוח שהופעל בתקיפה (כוח פיזי, איומים ישירים, כוח סמכות, סימום וכדומה).

ב. בדיקת התמות החברתיות שהועלו בדיווחים ומידת האבסטרקטיות של תמות אלה. במסגרת זו נבחנו השאלות הבאות: איזו משמעות חברתית הוענקה לאירוע בסיקור? האם הוא הוצג כאירוע חד-פעמי וייחודי או כשגרתית? כחד-ממדי או רב-ממדי, ואילו ממדים יוחסו לו? האם הסיקור עסק בסיבות האירוע ו/או בהשלכותיו? האם

11 מחקרים שונים מצביעים על כך כי לפחות ביחס לעיתונות המודפסת, קיימת זהות כמעט מוחלטת בין תוצאות הערכת הבולטות העולות מספירה פשוטה של מספר האיטמים לבין התוצאות העולות מבדיקה מורכבת, המביאה בחשבון את גודל האיטם, גודל הכותרת, עמוד הפרסום, המיקום בעמוד והסיווג העיתונאי (ידיעה, כתבה, מאמר וכו'). לעניין זה ראו למשל קדמן (1998).

12 על פי נתוני הוועדה הישראלית למדרוג. http://www.rashut2.org.il/info_tv.asp

13 על פי נתוני טלסקר אינטראקטיב. ראו למשל: <http://www.themarker.com/ibo/register/login2>

האירוע קושר במסגרת הסיקור לאירועים אחרים, ואם כן – לאילו אירועים ומהי משמעות הקישור? באיזו רמה של אבסטרקטיות הוצג האירוע – כאירוע חברתי, מוסדי, קבוצתי או אישי? מהו הקשר בין זהות השחקנים ומאפייני האירוע (סעיף א') לבין המבנה התמטי? וכד'.

ג. בחינת ההבנות לגבי מגדר, נשיות וגבריות, שעלו מהסיקור. בין היתר נבחנו במסגרת זו השאלות הבאות: האם וכיצד יוצגו נשים באייטם? האם וכיצד הוצגו גברים באייטם? האם וכיצד הוצגו היחסים החברתיים-מגדריים באייטם? אילו הבנות ניתן לשאוב מייצוגים אלה על מהותם של "נשיות", "גבריות" ויחסי מגדר?

ד. בחינת היחס בין המידע העובדתי והפרשני שהופיע בטקסט העיתונאי לבין החוק הישראלי.

ניתוח טקסטואלי זה נועד לאתר ולמפות את המסגורים המרכזיים והדומיננטיים שהוצגו בסיקור. הבחירה בהתמקדות במסגורים דומיננטיים נובעת מהעובדה שעד כה לא בוצע בישראל כל מחקר מקיף על דרכי המסגור של תקיפות מיניות בתקשורת. היעדרו של מחקר כזה מחייב, כצעד ראשון, התמקדות במסגורים הנפוצים והבולטים ביותר. מיפוי מלא ומקיף של מגמות מסגוריות של תופעה מחייב אמנם גם התייחסות פוליסמית למסגורים אלטרנטיביים אשר עשויים לחתור נגד התייחסות הדומיננטיות, אך התמקדות במסגורים אלטרנטיביים, בטרם אותרו, מופו ונוסחו המסגורים הדומיננטיים, משמעה רתימת העגלה לפני הסוסים, שהרי האלטרנטיבי והחתרני מובן ומואר לאורו של הדומיננטי וההגמוני. לפיכך, כצעד ראשון להבנת המגמות המסגוריות בנושא תקיפות מיניות בתקשורת הישראלית יש להתמקד בדומיננטי ובנפוץ. אין ספק כי במחקרים עתידיים, שאני תקווה כי ייעשו במהרה, ראוי לבחון ולנתח גם את שאלת קיומן של תבניות חשיבה מתחרות המופיעות בתקשורת, בתוקף הבנת הסיקור העיתונאי כמרחב שבו מתקיים מאבק בין הבנות שונות של תופעות חברתיות. במסגרת זה ראוי יהיה לבחון את האסטרטגיות שבאמצעותן מובנה היחס שבין הדומיננטי לאלטרנטיבי, תוך התמקדות בין היתר בבדיקת היחס שבין כותרות (או הקדמות מהאולפן) לבין גופי האייטמים העיתונאיים (ראו למשל, Dor 2005; להב 2006), בבדיקת אסטרטגיות לשוניות של הדרה, וכדומה.

מרכיבים אלה הם מחוץ לגבולותיו של המחקר הנוכחי, אשר מתמקד בזיהוי, תיאור והגדרה של תבניות החשיבה המרכזיות העומדות בבסיס השיח הציבורי על תקיפות מיניות בישראל, כפי שהוא מופיע בסיקור העיתונאי של התופעה. זהו צעד ראשוני הכרחי, גם אם בלתי מספיק, ביצירתו של בסיס ידע מחקרי ושיטתי על ייצוג התופעה בתקשורת הישראלית ומשמעותו.

הצגת הממצאים

א. שגרה ושיאים בהיקף סיקורן של תקיפות מיניות

בחינה מספרית של נפח הסיקור העיתונאי של תקיפות מיניות בישראל בתקופה הנחקרת מעלה כי ניתן לאפיין את דפוס הסיקור כבעל תקופות של "שגרה" ותקופות של "שיא". תקופות השגרה מאופיינות בסיקור אקראי של אירועים מבודדים, ואילו תקופות שיא מאופיינות בעלייה ניכרת בבולטותו של הנושא, המתבטאת בעיסוק נרחב ומתמשך באירועים ספציפיים בעלי מאפיינים ייחודיים. תקופות שיא אלה הן נדירות ביותר, משום שהן דורשות התלכדות של כמה פרשות ייחודיות הזוכות לתהודה ציבורית רחבה. המחצית השנייה של 2006 מדגימה היטב מצב כזה, לנוכח העובדה שהתרחשו בה ארבעה אירועים של תקיפות מיניות, אשר תפסו מקום מרכזי בשיח התקשורתי ואשר זכו בתקשורת להגדרה "פרשות" – פרשת הנשיא משה קצב, פרשת השר חיים רמון, פרשת האונס בבסיס חיל האוויר ופרשת בריחתו של האנס הסדרתי בני סלע (שיורחב עליהן בהמשך). התקופה הקודמת שבה התרחשה התלכדות שכזו היתה שנת 1999, שגם בה עמדו במרכז סדר היום, כמעט בעת ובעונה אחת, ארבע פרשות שונות – הרשתות של איש הצבא והפוליטיקאי לשעבר איציק מרדכי, משפט האונס הקבוצתי ברמת השרון, פרשת האונס של מלכת היופי לשעבר לינור אברג'יל ולכידתו ומשפטו של האנס הסדרתי בני סלע (להב 2006)

לעומת תקופות שיא אלה, בתקופות השגרה ממעטים כל התקשורת בישראל לעסוק בנושא אלימות מינית. כך למשל, בחודשים פברואר-אפריל 2006 פרסם הארץ בממוצע כ-20 אייטמים בחודש שעסקו בתקיפות מיניות, מתוך יותר מ-4000 אייטמים המתפרסמים בעיתון בחודש ממוצע. Ynet פרסם באותה תקופה בממוצע 24 ידיעות בחודש, שהיו כ-15% מהעיסוק של האתר בפלילים. ערוצי הטלוויזיה פרסמו כארבעה אייטמים בחודש שעסקו בתקיפות מיניות. נפח סיקור נמוך דומה נמצא גם בבחינה מספרית השוואתית של הסיקור בחודשים המקבילים שנה קודם לכן (פברואר-אפריל 2005). לפיכך נראה כי ניתן לקבוע כי מדובר במגמה כללית של סיקור מצומצם של הנושא בתקופות "שגרה".

הסיקור התקשורתי של תקיפות מיניות בתקופת שגרה מתאפיין לא רק במיעוט אזכורים, אלא גם בעיסוק כרוניקאי. כך למשל מרבית האייטמים העיתונות הכתובה היו ידיעות קצרות, שהופיעו בעמודים פנימיים במדורי החדשות, ואילו בערוצי הטלוויזיה בכחצית מהמקרים הפרסום כלל רק דיווח מהאולפן, ולא נלוותה

אליו כתבת חוץ. עיסוק מצומצם זה גם מאופיין בהתייחסות מבודדת ופרוביזורית לאירועים שונים. רוב האירועים אוזכרו רק פעם אחת, על פי רוב בעת המעצר, ההרשעה או מתן גזר דין במקרים של תקיפות. כך למשל בידיעות כגון "חיפה: נאנסה על ידי ארבעה במשך שבוע"¹⁴, "צעיר שאנס באכזריות ירצה 8 שנות מאסר"¹⁵, או "במחלקה לחקירות שוטרים נפתחה היום חקירה נגד קצין החקירות של מחוז מרכז, נצ"ב אבי מנצור, בחשד להטרדה מינית"¹⁶, אם לתת רק דוגמאות מקריות אחדות. מעבר לפרסום החד-פעמי לא התקיים מעקב אחר התפתחות האירועים ולא נערך כל דיון לגבי מקורותיהם והשלכותיהם.

מבנה סיקור מצומצם ושגרתי זה – שבמסגרתו רוב התקיפות המיניות המתרחשות כלל לא זוכות לסיקור, ואלו המאוזכרות אינן תופסות מקום משמעותי בסדר היום העיתונאי – עולה בקנה אחד עם הבחנתה של Meyers (1997), שלפיה הסיקור העיתונאי נוטה להתעלם מתקיפות מיניות "שגרתיות", הנתפסות כנטולות ערך שגרתי. מצב זה מעודד הכחשה והעלמה של הבעיה, וייתכן שאף מביא לצמצום הטיפול הממסדי בה. הוא מבנה מצג שלפיו תקיפות מיניות אינן תופעה חברתית מובחנת, הראויה לדיון ציבורי עמוק, אלא צבר מקרי של אירועים מבודדים, נקודתיים וזמניים. Carter (1998) מציינת כי התצורה הפרוזאית וחסרת המעוף של ייצוג האירועים ה"שגרתיים" יוצרת במידה רבה חוויית קריאה המחזקת תחושה של "נורמליות" כלפי תקיפות מיניות.

לעומת מבנה סיקורי זה התאפיינה כאמור המחצית השנייה של שנת 2006 בסיקור יוצא דופן בכמותו ובאיכותו של תקיפות מיניות, שהתמקד בארבע פרשות. הראשונה בהן היתה האונס בחיל האוויר, שבמסגרתה נחשדו עשרות חיילים מבסיס בדרום הארץ כי בניצול מיני המוני של ילדה, מהיותה בת 12 ועד להיותה בת 14. הפרשה נודעה לציבור ב־30 באפריל וזכתה לעיסוק תקשורתי רחב יחסית במהלך מאי ויוני. כל כלי התקשורת הקדישו לה מספר דומה של אייטמים – כ־10 בחודש. אזכורים אלה לא התפזרו באופן שווה, אלא התמקדו בשני רגעים מרכזיים – חשיפת הפרשה ותחילת חקירת החשודים (30.4.5.5.2006) והתפטרותו של מפקד בסיס נבטים, שבו אירעה הפרשה (15.6.2006). בסוף יוני נעלמה הפרשה בקול ענות חלושה מסדר היום התקשורתי. מאז ועד לסוף תקופת המחקר היא לא שבה ואוזכרה עוד בכלי התקשורת שנבדקו. לא דווח על התרחשויות נוספות, לא נערך מעקב אחר מצבה של הילדה ואחר פעולות מוסדיות שונקטו בעקבות הפרשה, לא נבדק מה הנעשה בבסיס וכדומה.

ב־8 ביולי פורסמה בערוץ 2 הידיעה הראשונה שעסקה במה שעתידי להתפתח ל"פרשת הנשיא קצב", אשר נחשד בסדרה של מקרי תקיפה מינית והטרדה מינית של כמה נשים. נכון לזמן כתיבת מאמר זה אמורה פרקליטות המדינה להודיע אם

2.2.2006, Ynet 14

30.11.2006, Ynet 15

20.03.2006, ערוץ 22, 16

תגיש כתב אישום נגד קצב, לאחר שעסקת טיעון שחתמו שני הצדדים בוטלה לבקשתו של הנשיא לשעבר. שבועיים וחצי אחרי הפרסום הראשון בפרשת קצב, ב-25 ביולי, נחשפה "פרשת רמון", עם הסרת צו איסור הפרסום על החקירה שניהלה המשטרה נגד שר המשפטים לשעבר. תוך פחות מחודש הוגש נגד רמון כתב אישום, וב-31 בינואר 2007 הוא הורשע בביצוע מעשה מגונה בחיילת ששירתה במשרד ראש הממשלה.

שתי הפרשות הללו זכו לבולטות עצומה. כך למשל פרסם עיתון הארץ בחודשים יוני-נובמבר 117 ידיעות חדשותיות שעסקו בפרשת קצב ו-92 ידיעות שעסקו בפרשת רמון, רבות מהן בעמודו הראשון. במהדורות החדשות של שלושת הערוצים הטלוויזיוניים התפרסמו בתקופה המקבילה 155 אייטמים שעסקו בפרשת קצב ו-86 אייטמים שעסקו בפרשת רמון, רבות מהן בפתחת המהדורות ובמסגרת הכותרות המרכזיות. לסיקור חדשותי רחב זה נלוו גם הרחבות רבות, התייחסויות אדיטוריאליות ופרשנויות ואף משדרים מיוחדים. העיסוק הנרחב הזה בולט עוד יותר לנוכח העובדה שבאותה תקופה התרחשה מלחמת לבנון השנייה, שתפסה נתח ניכר מהעיסוק התקשורתי.

ולבסוף, לקראת סוף תקופת המחקר התרחשה הפרשה הרביעית – בריחתו של האנס הסדרתי בני סלע מהכלא (ב-24.11.2006), שבעקבותיה נערכו מרדפים רחבי היקף אחריו, עד לתפיסתו ב-8 בדצמבר 2006. בחמשת הימים שבין בריחתו לבין סיום המחקר עמדה הפרשה בראש מהדורות החדשות הטלוויזיוניות בכל הערוצים, ואתר Ynet והארץ פרסמו עליה כל אחד 29 אייטמים שונים.

הנטייה התקשורתית להתמקד באירועים של תקיפה מינית שהם בעלי מאפיינים מיוחדים, ולהתייחס אליהם כ"פרשות", ידועה ממחקרים קודמים שנעשו בחו"ל, ובמובן זה דפוס הסיקור בישראל עולה בקנה אחד עם הנהוג בחו"ל (עם זאת, כפי שאראה מיד, המאפיינים הייחודים של הפרשיות שהובלטו בישראל 2006 נבדלים במידת מה מהמאפיינים שעליהם הצביע המחקר עד כה). לעומת זאת, ככל הידוע לי אין בנמצא מחקרים אשר בוחנים את השפעת התלכדותם של כמה אירועים בולטים של תקיפות מיניות יחדיו, על הבולטות שלהם. במקום אחר (להב 2006), הצעתי כי מקרה כזה מעלה את הערך העיתונאי המיוחד לכל אחד מהאירועים בנפרד, כמו גם של אירועים נוספים, שבמקרה אחר לא היו זוכים לבולטות רבה, בשל הפיכה זמנית של התופעה לנושא מרכזי בשיח. אין ספק כי שאלה זו ראויה למחקר נוסף, כולל בחינת השאלה אם יש סף עליון ברור להיקף היחסי של הבולטות שהתקשורת מוכנה להעניק לנושא.

ב. הערך העיתונאי של מרכיבהן של תקיפות מיניות בישראל

על בסיס הממצאים שהוצגו בסעיף הקודם ניתן לשרטט ציר של ערך עיתונאי של תקיפות מיניות. בקצהו האחד של ציר זה מופיעה כרוניקה מבודדת על אירוע פרטיקולרי, ובקצהו

השני – "פרשה", הזוכה לסיקור נרחב ומעמיק ביותר בכל כלי התקשורת; במרכז מופיעים אירועים אשר סיקורם חורג מסיקור בודד, אך לא מגיע בהיקפו ובהגדרתו לכלל גייהי כ"פרשה". ציר זה מאפשר לבחון מהם המרכיבים הפרטיקולריים ההופכים אירוע של תקיפה מינית לאירוע הנתפס כבעל ערך חדשותי.

השוואת המאפיינים התוכניים של האירועים ברמות הבולטות השונות מאפשרת להצביע על המאפיינים המרכזיים אשר קיומם במסגרת אירוע התקיפה המינית מעלה את ערכו העיתונאי ודוחף אותו במעלה ציר הבולטות. המאפיינים שקיומם מגביר הן את סיכוו האירוע להתפרסם בכלי התקשורת והן את סיכווי לעבור ממצב של סיקור מבודד לסיקור כ"פרשה", אשר נמצאו במחקר הם, בסדר יורד:

א. **היות התוקפים פרסונות ציבוריות ידועות.** במסגרת זו מופיעות כמובן פרשות רמון וקצב, אך גם האשמתם, הרשעתם או החשדתם בתקיפות מיניות של עופר גלזר (בעלה של המיליארדרית שרי אריסון), השחקנים חנן גולדבלט וזאב רווח (אשר תיק החקירה נגדו נסגר בסופו של דבר מחוסר ראיות), מנכ"ל הבימה יעקב אגמון (אשר זוכה מההאשמות נגדו), היועץ המשפטי של חברת החשמל, איש העסקים ראובן גרוס ועוד. במשותף תפסו אירועים אלו 90% מהדיווחים הטלוויזיוניים ו-50% מהדיווחים בהארץ שעסקו בתקיפות מיניות.

ב. **שילוב של ריבוי תוקפים ו/או ריבוי מותקפות/ים, והיותם של המעורבים/ות – כתוקפים או כמותקפות/ים – קטינים.** כפי שניתן לראות, מאפיין זה מורכב למעשה משני מרכיבים שונים – ריבוי המשתתפים וגיל המשתתפים. אולם שני מרכיבים אלה הופיעו כמעט תמיד במשולב ולכן קשה לבחון את המשקל היחסי של כל אחד מהם. כך למשל באירועים כגון הפרשה בבסיס חיל האוויר, מאמן כדורגל שהודה בתקיפות מינית של קטינים¹⁷, חשד לאונס קבוצתי של בת 13 באשדוד¹⁸ וחשד שארבעה נערים אנסו בן 14.¹⁹ דיווח על אירועים משולבים כגון אלה תפס את כל הדיווח הטלוויזיוני על תקיפות מיניות, שלא עסקו בפרסונות מוכרות (למעט שתי ידיעות) וכ-25% מסך הדיווחים על תקיפות מיניות ב-Ynet. ראוי לציין כי כמחצית מההתייחסויות הללו עסקו באירועים שבהם המותקפים היו בנים.

ג. **דמיון גבוה בין מאפייני האירוע לבין התפיסה התרבותית של מודל האונס.** כלומר, אירוע שבו אישה "נורמטיבית" הותקפה בידי זר/זרים תוך שימוש באלימות נוספת לתקיפה המינית עצמה. מרכיב זה הופיע במידה נמוכה בהרבה משני המרכיבים הקודמים, ואפיין בעיקר את סיקור בריחתו של האנס הסדרתי בני סלע (שגם הושפע ממרכיב ריבוי המותקפות ומהעובדה שחלקן היו קטינות).

ד. **קיומו של קשר בין נסיבות התקיפה המינית לבין "סם האונס" ו/או האינטרנט.** תרומתם של מרכיבים אלה לבולטות היתה הנמוכה ביותר, והם הופיעו פעמים רבות

17 13.2.2006 – הופיע בכל המדיה שנבדקה

18 28.2.2006 – הופיע בכל המדיה שנבדקה

19 20.3.2006 – הופיע בכל המדיה שנבדקה

בשילוב עם אחד המרכיבים הקודמים. כך למשל בכותרות כגון: "חשד: תקף מינית בת 14 שפגש בצ'ט"²⁰, "הכירו גברים באינטרנט – והותקפו מינית"²¹ ו"סם האונס: 40 תלונות בשנה וחצי"²². בחלק ניכר מהדיווחים הופיעה התייחסות למרכיבים הללו כחוליים של החברה המודרנית.

אף כי שני המרכיבים הראשונים מאפיינים את ארבע הפרשות הגדולות, בדיקה כרונולוגית של הסיקור העיתונאי מעלה כי לא פרשות אלו עצמן הן שיצרו את הרגישות העיתונאית המיוחדת למרכיבים אלו, אלא להפך: הרגישות הזו התקיימה עוד לפני שה"פרשות" פרצו לתודעה הציבורית. לפיכך, נכון ליחס את הבולטות שלה זכו הפרשות הללו לתפיסה עיתונאית ביחס למרכיבי הערך החדשותי של תקיפות מיניות שונות, ששררה עוד לפני פרסום האירועים עצמם. רוצה לומר, קודם סברה העיתונות הישראלית כי להיות התוקפים פרסונות ציבוריות, להיות האירוע רב מעורבים קטינים, או היות האירוע "אונס קלאסי" יש ערך עיתונאי רב, ואחר כך הובלטו (ברמה משתנה) אירועים שהתאימו לאחת מדרישות הקדם.

בה בעת, תקיפות מיניות שלא אופיינו באחד מהמרכיבים המרכזיים שצוינו להלן זכו בתקופת המחקר לסיקור מצומצם ביותר. תקיפות כאלה עומדות ככל הנראה דווקא בבסיסן של רוב התלונות במשטרה, ושל רוב התקיפות המיניות במציאות. בהיעדר נתונים מספקים, הערכה זו איננה קטגורית, משום שאין נתונים סטטיסטיים על היקף התלונות בהתאם לחיתוכים אלה, אבל היא נשענת על כמה וכמה נתונים תומכים, המאפשרים לטעון במידה רבה של ביטחון כי רובן של התקיפות המיניות מאופיינות דווקא בקיומו של תוקף אחד (כ-95% מהפניות למרכזי הסיוע), התוקף מינית מותקפת/ת אחת (שיעור לא ידוע), וכי התוקף לרוב איננו אישיות ציבורית מוכרת (שיעור לא ידוע). תקיפות "רגילות" אלה זכו, אם בכלל, לעיסוק מצומצם ביותר, ורק בעיתונות הכתובה. במילים אחרות, הסיקור התקשורתי הצניע או התעלם דווקא מהתקיפות המיניות השכיחות ביותר, שהן הסכנה המרכזית לנשים, ובחר להבליט תקיפות מיניות מעטות, בעלות מאפיינים יוצאי דופן. כפי שציינת קודם לכן, הנטייה להבליט תקיפות מיניות "חריגות" עולה בקנה אחד עם הממצאים האמפיריים ממחקרים קודמים במערב, והיא בעייתית בטשטשה דווקא את המצבים המסוכנים ביותר לנשים, ובכך – את הסכנות הנפוצות האורבות להן.

עם זאת, מרכיבי החריגות שהתגלו במחקר הנוכחי חושפים גם הבדלים בין תפיסת הערך החדשותי בעיתונות הישראלית ב-2006 לבין הידע הקודם בנושא. המחקרים שהוצגו במבוא התיאורטי הדגישו בעיקר את מאפייני הדמיון בין אירוע התקיפה לבין ההגדרה התרבותית "הקלאסית" של אונס (מאפיין ג'), ובמידה פחותה יותר את נושא ריבוי המעורבים וגיל המעורבים (מאפיין ב') כמקורות לערך עיתונאי, ולעומת זאת ממצאי המחקר הנוכחי מצביעים על משקל-יתר למרכיבים

6.3.2006, Ynet 20

20.8.2006, Ynet 21

30.10.2006, Ynet 22

אחרים. ראשית, ברורה כאן החשיבות המרכזית שייחסה התקשורת הישראלית ב־2006 לעובדת היות התוקף דמות ציבורית ידועה. במילים אחרות, במחקר הנוכחי התגלה כי התקשורת הישראלית רגישה הרבה יותר להיותו של התוקף "סלבריטי", מאשר התקשורת שנבדקה בעבר בחו"ל. ושנית, הרגישות התקשורתית שנמצאה למרכיבים של מעורבות של האינטרנט וסם האונס באירוע התקיפה המינית לא אותרה במחקרים קודמים.

ניתן להציע הסברים חלופיים, או משלימים, לפערים בין הממצאים הנוכחים לממצאים שתועדו במחקרי עבר בחו"ל. ראשית, ייתכן שהדגש על היות התוקפים פרסונות ציבוריות, כמו גם הדגש על נושאי האינטרנט וסם האונס, הוא תולדה של התקופה: המחקרים הקודמים, שצוטטו במבוא התיאורטי, נערכו בשנות השמונים והתשעים של המאה ה־20. אפשר שהעובדה כי ב־2006 ניתן משקל רב יותר מכפי שנמצא בהם להיות התוקף אישיות ידועה, כמו גם לאינטרנט ולסם האונס, משקפים שינויים תרבותיים שחלו מאז, כגון התחזקות תרבות הסלבריטי ומודעות רבה יותר לסכנות הטמונות באינטרנט (שהיה אז בחיתוליו בלבד) ולשימוש בסם האונס (שהשימוש בו התרחב מאוד בשנים האחרונות). מאידך (או נוסף על כך) ייתכן ששינויים אלא משקפים הבדלים תרבותיים בין החברה הישראלית לחברות שנחקרו בעבר (בעיקר ארצות הברית ובריטניה), ואת רגישות היתר שיש לתרבות המקומית הן לגבי סלבריטי והן לגבי מה שנתפס כ"סכנות החיים המודרניים". היכולת לבסס את אחת משתי האפשרויות הללו, או את היחס ביניהן, מחייבת מחקר השוואתי בין תרבויות שונות ובין תקופות שונות, מחקר שהוא מחוץ לגבולותיו של המאמר הנוכחי.

ג. הרמה הקונספטואלית של העיסוק בתקיפות מיניות בישראל

מעבר מבחינה כמותית לבחינה איכותנית של תכני הסיקור של תקיפות מינית מעלה כמה מאפיינים מרכזיים בסיקור העיתונאי. הראשונה היא שאלת ההקשר הקונספטואלי שבו בוחרים כלי התקשורת לעסוק בפרשה. בהכללה ניתן לקבוע כי התקשורת מבליטה בראש ובראשונה את הרמה הפרסונלית, זו המתמקדת בעיסוק באישיותם, רגשותיהם וחוויותיהם של התוקפים והמותקפות. במסגרת זו התקיפה המינית מוצגת בעיקר כ"מקרה מזעזע" (במידה זו אחרת) בגלל מאפיין ספציפי זה או אחר בו. ברמה פחותה, וכמעט אך ורק ב"פרשות גדולות", מופיע עיסוק מוסדי, המתמקד בדרכי ההתמודדות של מוסדות מדינה שונים עם התופעה. ברמה זו מוצגת התקיפה המינית כתוצאה של פעילות (או אי־פעילות) מוסדית כזו או אחרת, או כבעלת השלכות מוסדיות כאלה ואחרות. רק לעתים רחוקות ביותר מופיע עיסוק מבני, המתמקד במבני כוח חברתיים ובתהליכים חברתיים ארוכי טווח. ברמת עיסוק זו, התקיפה המינית מוצגת כחלק מתופעה רחבה, הקשורה למבנה החברה עצמה. במובנים מסוימים זוהי הרמה המכרעת ביותר בחשיבותה, משום שעיסוק

כזה מאפשר לדון בתופעת התקיפות המיניות ובשורשיה, ואולי אף לגרום לשינוי מהותי ביחס אליה, אך למצער היא כמעט ואיננה מקבלת ביטוי.

א. **עיסוק פרסונלי.** כלי התקשורת מרבים לתאר אירועים של תקיפות מיניות ברמה הפרטית, כיחסים בין "היא" ל"הוא", תוך דגש על אישיותם, חוויותיהם ורגשותיהם של המעורבים. הדוגמאות לכך רבות מספור, ולהלן יוצגו רק מעטות מהן. כך למשל בתיאור חשד לגילוי עריות קשה במשפחה בצפון: "הנערה עברה היום טיפול רפואי ונפשי כדי שתוכל להתמודד עם הסיוט שעברה"²³, או: "זעקתה וכאבה של ילדה קטנה בת 12, שנאנסה על ידי אחיה, נכנסה להריון ממנו, נשאה את תינוקו ברחמה במשך שישה חודשים ועברה הליך של לידה מוקדמת"²⁴. ולחילופין, בריאיון עם אדם שזוכה מאונס מחמת הספק: "אמרתי לעצמי, כאילו אין מה לעשות, הכל אבוד... אני פשוט עוד רגע מתמוטט"²⁵, או "הילדים שלי היו בפנימייה כשהיו קטנים, וזה מה שהרס אותם"²⁶, בריאיון עם אם לשני פדופילים מורשעים.

כאמור, סיקור של אירועים שאינם זוכים להרחבה מתאפיינים כמעט לחלוטין בסיקור שכזה. אבל גם בפרשות הגדולות נשמר במידה רבה הדגש הפרסונלי. כך למשל: "מה עבר על הנשיא מהרגע שבו הבין שפרשה מאוד לא נעימה שקשורה בו עומדת להתפרסם?"²⁷; "קצב כותב על א' כי 'ניכר בה שהיא במצב אישי, נפשי, משפחתי וכלכלי קשה... סערה נפשית המשולבת בהתפרצויות נפשיות פסיכולוגיות"²⁸, "רמון אומר: היא מבלה בחו"ל ואני עובר סיוט"²⁹. וכך גם ביאלוג הבא: יונית לוי (לליאור קצב, אחיו של הנשיא): "ספר לנו קצת מה עובר עליו, על גילה, על הילדים". קצב: "יש לו ילדים, אישה, נכדים, אמא, משפחה.... הוא עובר ימים קשים מאוד"³⁰.

ברמת הייצוג הפרטית הזו מודגש הלך רוח רגשי של צקצוקי לשון מ"המקרה המזעזע". האירועים מתוארים כ"מזוועים", "איומים", "מעוררי פלצות", "סיוטים", "חמורים", "מטרידים", וכדומה. כך למשל "נערה בת 15 הופיעה במשטרה ובפיה עדות מזעזעת... כיצד אבא שלה אנס אותה בעוד אמא שלה מחזיקה אותה וחוסמת את פיה כדי שלא ישמעו את זעקותיה"³¹, "סיוט בבית הסבא: אונס ומעשים מגונים בילדות"³², או "אין גבול לזעזוע: תושב ירושלים, אב לעשרה, נעצר אתמול בחשד שאנס את בתו בת השמונה במהלך שלוש השנים

19.11.2006, 22	ערוץ 23
4.5.2006, Ynet	24
10.4.2006, 2	ערוץ 25
11.5.2006, Ynet	26
9.7.2006, 22	ערוץ 27
11.7.2006, 22	ערוץ 28
17.8.2006, 2	ערוץ 29
7.9.2006, 22	ערוץ 30
19.11.2006, 22	ערוץ 31
7.3.2006, Ynet	32

האחרונות, מאז היותה בת חמש. בנוסף נעצר גם בנו בן ה-17 בחשד שביצע מעשים מגונים ומעשי סדום באחותו³³.

לחלופין, האירוע מוצג ככזה שמתקיים סביבו מאבק נרטיבי בין שתי גרסאות שונות של הבנת האירוע, או שתי גרסאות שונות לגבי עצם פרטיו. במקרים כאלה מופיעה בסיקור פעמים רבות הבניה לפיה לאירוע יש שתי אופציות שונות להיות "מזעזע" – או משום שהוא אכן התרחש ופרטיו מזעזעים, או משום שעצם הטענה שהוא התרחש בצורה מסוימת, היא המזעזעת. כך למשל הפרשן אמנון אברמוביץ: "היא טוענת שהנשיא נהג לתלוש את מכנסיה בכוח. הנשיא טוען שהיא היתה מאוהבת בו, והביאה לו מטפחת וגרביים ואפטרשייב ופתקי אהבה. שהגרסאות יריבו ביניהן.... אבל אומר דבר אחד עקרוני: בחורות מפוקפקות יש הרבה, נשיא מפוקפק אסור שיהיה אפילו אחד"³⁴. והמגיש גדי סוקניק: "זו נגד אלה, אלה נגד זו – מתי זה יסתיים?"³⁵. כך גם בפרשת רמון, בפתיחה מהאולפן לכתבה על משפטו: "ההגנה מאשימה שהמתלוננת נגדו היא פלרטטנית מניפולטיבית. התביעה מתעקשת שלנשיקה של רמון לא היה מקום והיא בגדר מעשה מגונה"³⁶, או "היה או לא היה? בית משפט השלום הרשיע גבר בביצוע מעשה מגונה בבת 8. בית המשפט המחוזי זיכה אותו וקבע: הילדה אישרה כי הגבר אכן נגע בה, רק לאחר מספר ימים בהם עברה 'מסע שכנועים' מצד האם"³⁷.

לייצוגים פרסונליים כאלה כמה וכמה משמעויות רבות עוצמה, שעליהם דנתי בפרק המבוא: הם הופכים את התקיפות המיניות מתופעה חברתית לתוצר של פתולוגיות אישיות של תוקפים או מותקפות. הם מייצרים הזרה בין התוקף לגברים אחרים, "נורמלים", ובין המותקפת לנשים אחרות, "נורמליות". הם הופכים את הסיקור לתיאטרון של רגשות ויצרים הטובע בנוזלי גוף. והם יוצרים מצב שבו שני הצדדים – לא רק התוקף אלא גם המותקפת – צריכים להוכיח כביכול את אומללותם כראיה לאימות גרסתם.

ב. **עיסוק מוסדי.** במסגרת דרך הסיקור המקובלת של התקיפות המינית בישראל 2006, שבו ואזכרו בו פעמים רבות מוסדות חברתיים, כגון בתי משפט, משטרה, בתי ספר, שירותי רווחה וכדומה. ברוב המוחלט של המקרים ההתייחסות למוסד החברתי היתה ניטרלית וטכנית, ועסקה בתיאור של מה שהתרחש בו מבלי להעריך את איכות ההתרחשות – "המשטרה חוקרת", "בית המשפט קבע" וכדומה. לעתים נדירות בלבד כלל הסיקור גם הערכה – חיובית או שלילית – על תפקוד המערכות. התייחסויות שכאלה הופיעו בעיקר בסיקור "הפרשות הגדולות", והן מיעטו להופיע במסגרת

16.11.2006, Ynet 33

25.8.2006, 22 ערוץ 34

26.9.2006, 22 ערוץ 35

24.11.2006, 22 ערוץ 36

25.3.2006, Ynet 37

הסיקור השגרתי. עיקר התייחסות ערכית זו נגעה לביקורת על תפקוד המשטרה, הפרקליטות ובתי המשפט. לביקורת זו שני פנים, הנוגעים שניהם ליחס לחשודים/ נאשמים ספציפיים. האחד – ביקורת על אי-פעילות מספקת נגד התוקפים; והשנייה, ההפוכה – ביקורת על פעילות-יתר נגדם. לעומת זאת, לא הופיעו שום התייחסויות לביקורתיות לגבי דרך הטיפול של המשטרה, הפרקליטות ובתי המשפט במוקדמות וכן לא בדרך טיפולן של מערכות אלה בתקיפות מיניות כתופעה כללית.

ביקורת מן הסוג הראשון הופיעה במקרים מעטים יחסית, בעיקר באירועים שזכו לטיפול חד-פעמי או מצומצם, ובלטה יותר ב-Ynet מאשר בערוץ 2. במסגרת "הפרשות הגדולות" היא הופיעה רק בסיקור בריחתו של בני סלע. הביקורת התמקדה בשני מרכיבים מרכזיים: מחדלים שהביאו לשחרור או זיכוי (למשל: "מחדל משטרתי הביא לשחרורם של 4 נערים החשודים באונס אכזרי של נער בן 14"³⁸, "נאשם בחטיפה ובאונס אלימים – אבל שוחרר למעצר בית"³⁹ או "שרשרת המחדלים בפרשת האנס בני סלע: הבריחה היא לא הפספוס הראשון של המשטרה בעניינו"⁴⁰) או קולת העונש שהוטל על מורשעים (למשל: "הורשע במעשה מגונה בילדה – קיבל עבודות שירות"⁴¹, או "ביצע מעשים מגונים באחותו וקיבל עבודות שירות"⁴²).

ביקורת מן הסוג השני הופיעה באופן שגור יותר בשני כלי התקשורת, ובלטה מאוד בערוץ 2. היא זכתה להתייחסות נרחבת ביותר בסיקור פרשת רמון. כך למשל נמתחה ביקורת קשה על "להיטות יתר" בפעולת המשטרה והפרקליטות⁴³, נאמר כי "מתעוררים יותר ויותר חשדות לגבי המניעים של התביעה והמשטרה"⁴⁴, ונקבע כי "ללא הקשר לתוצאות – זה לא תיק שהמשטרה תרצה לזכור"⁴⁵. ביקורת דומה הושמעה גם בפרשת קצב, אך בהבדל משמעותי ביותר: הביקורת בהקשר של רמון הושמעה בידי אנשי הערוץ (כתבים ומגישים), ואילו במקרה של קצב דברי הביקורת יוחסו רק לו ולאנשיו⁴⁶. כך למשל רואין עורך הדין ציון אמיר, פרקליטו של הנשיא, שאמר כי "המשטרה מנהלת מצוד אנושי אחר מתלוננות"⁴⁷, ודווח כי "הנשיא קצב הטיח בחוקריו: 'המשטרה מחפשת אותי, אתם מנהלים נגדי חקירה לא נקייה'"⁴⁸. הערוץ עצמו דחה, בעיקר במשתמע, טענה זו. כך

38 ערוץ 22, 30.3.2006

39 Ynet, 6.2.2006

40 Ynet, 24.11.06

41 Ynet, 20.3.2006

42 Ynet, 3.7.2006

43 ערוץ 22, 5.11.2006

44 ערוץ 22, 4.11.2006

45 ערוץ 22, 18.11.2006

46 במובן זה צודקות הטענות שנשמעו רבות בשיח הציבורי-תקשורתי, שלפיהן דרכי הטיפול התקשורתי בפרשת רמון ובפרשת קצב היו שונות מהותית זו מזו.

47 ערוץ 22, 6.9.2006

48 ערוץ 22, 15.11.2006

למשל בסיומה של הכתבה שבה תוארו טענות קצב, קבע המגיש באולפן: "ועל כך כבר אמרו מזמן – ההגנה הטובה ביותר היא ההתקפה"⁴⁹.

סוג זה של ביקורת, העוסק ב"רדיפת" התוקף ובהצגתו כקורבן של המערכת, בולט בעוצמה הרבה ביותר בסיקור אירועים הנתפסים בעיני התקשורת כמקרים של מעצרי שווא, האשמות שווא או זיכוי מהאשמה בתקיפת מינית. מסגור מסוג זה זכה לבולטות רבה יחסית בפרשת רמון (כך למשל: "רמון בטוח שההתנגשות עם בית המשפט העליון הקימה עליו את המערכת הכי חזקה במדינה. מקורביו מדברים על כנופיית שלטון החוק שהצליחה שוב לסלק שר משפטים שלא אהבה"⁵⁰). הוא בלט עוד יותר בשורה של פרסומים בעיתונות המודפסת לאחר הכרעת הדין, שלא נכללו בתחום המחקר⁵¹. אולם מסגור זה לא התייחד לפרשת רמון בלבד. כ-10% מהאיטמים שפורסמו ב-Ynet בתקופת המחקר ואשר עסקו בסיקור תקיפות מיניות, הוקדשו לנושא זה. כך למשל בדיעות כגון: "בן 33 הואשם בביצוע מעשה סדום בילדה בת 10. אחרי שלושה חודשים שבהם היה עצור, בוטל כתב האישום נגדו. הוא תובע מהמדינה 30 מיליון שקל משום שלטענתו החוקרים והפרקליטים שיקרו בפרשה, רמסו והשפילו את כבודו"⁵², או "זיכוי נאשם במעשה מגונה: 'הילדה הגזימה בלחץ האם'"⁵³. בערוץ 22, שלוש מתוך 16 הכתבות שפורסמו בתקופת המחקר ואשר עסקו באירועי תקיפות מיניות שאינם קשורים לאף אחת מארבע הפרשות הגדולות – עסקו בנושא זה (כלומר, כמעט 20%). אחת משלוש כתבות אלה, אף היתה הכתבה הארוכה ביותר ששודרה בערוץ בנושא תקיפות מיניות. בכתבה זו, שעסקה בזיכוי של ליאור דקל מאשמת אונס מחמת הספק, נאמר בין היתר:

המגיש באולפן: "למה קשה כל כך למערכת המשפטית להכריע בנושאי אונס? ארז רותם מביא סיפור אחד וכמה תשובות..."
 הכתב: ("זהו) סיפור שהוא למעשה תסריט אימים של מערכת המשפט והחוק, שממחיש עד כמה תיקי אונס ותיקי מין יכולים להיות בעייתיים, כי בסופו של דבר, **בסופו של דבר** (הדגשה במקור, ה"ל), מדובר בגרסה נגד גרסה"⁵⁴.

ראוי לציין כי הכתבה שבה נטען כי "לליאור לא היה סיכוי להוכיח את חפותו", פורסמה כאשר נגד אותו גבר עצמו כבר עומד כתב אישום נגד אונס נוסף, הפעם של ילדה קרובת משפחתו. אף שעובדה זו היתה ידועה לכתב⁵⁵ ואף

49 ערוץ 22, 15.11.2006

50 ערוץ 22, 17.8.2006

51 תופעה זו בלטה במיוחד במאמרים מאת סימה קדמון, נחום ברנע, שר המשפטים הנוכחי דניאל פרידמן, פרופ' מנחם פרי ועוד, שהתפרסבו בדיעות אחרונות ובהארץ לאחר התקופה הנחקרת.

52 Ynet, 6.2.2006

53 Ynet, 25.3.2006

54 ערוץ 22, 5.5.2006

55 ריאיון עם ארז רותם, 30.4.2007

שהפרקליטות עצמה לא חזרה בה מהטענה כי דקל אכן עשה את המיוחס לו, עובדה זו לא צוינה כלל בכתבה. מסגור זה, המדגיש את זכויות החשוד/נאשם, הופיע לרוב עם דגש נוסף – אי אמון במתלוננות והצגתם של האירועים כתוצאה של "מזימותיהן". למרכיב זה אתייחס ביתר הרחבה בהמשך.

נוסף להתייחסות הערכית למערכת המשפטית-משטרתית, נמצאה התייחסות לתפקודם של שלושה מוסדות חברתיים נוספים ביחס לתקיפות מיניות. כל ההתייחסויות הללו הופיעו במסגרת "הפרשות הגדולות": בפרשת האונס בחיל האוויר נמתחה ביקורת על צה"ל וחיל האוויר ועל מערכת הרווחה (למשל: "במשך יותר משנה התרחשה בבסיס חיל האוויר הפרשה זו. המפקדים לא ידעו, ומי שכן ידע – שתק... קשר השתיקה הוא כשל מוסרי"⁵⁶). בפרשת רמון, וביתר שאת בפרשת קצב, הופיעו גם התייחסויות ערכיות למערכת הפוליטית (כך למשל: "איפה הכנסת? אתם שואלים. במוסד שיש תמיד למי מחבריו דעה ומעורבות בכל עניין – דווקא משם, מתברר, לא יוצאת שום יוזמה של ממש נגד הנשיא. כתבנו בכנסת מסביר"⁵⁷). התייחסות זו היתה חלק מהעיסוק המוסדי האינטנסיבי במערכת הפוליטית, כמו גם במוסד הנשיאות, ביחסים בין המערכת הפוליטית למערכת המשפטית ואף בתקשורת עצמה, שהופיע בסיקורן של פרשות קצב ורמון. אולם ראוי להדגיש כי מרביתו של דיון זה לא נסבה כלל סביב שאלת התקיפות המיניות עצמן ודרך הטיפול בהן, אלא עסקה בהיבטים פוליטיים של עצם ההליך הפלילי בלי קשר למהותו. כך למשל נבחנה השפעת האירועים על יציבות הממשלה, נערכו דיונים על יורשים אפשריים, הוצגו ממצאים שונים של מאבקי כוח בין האליטה הפוליטית למשפטית, נדונה שאלת ההתערבות התקשורתית בהליכים משפטיים והשאלה אם התקשורת חורצת דין לפני משפט, ואפילו העלו (במפורש או ברומז) טענות כי בסיקור שתי הפרשות נמצאו הבדלים הנובעים מיחסיהם של כל אחד מהאישים עם אנשי התקשורת, ממוצאם העדתי או מעמדותיהם הפוליטיות – אך כל אלה נעשו במידה רבה במנותק מעצם מהותה של עבירת התקיפה המינית, ולפיכך אינם נמצאים בתחומו של מחקר זה.

התקשורת מיעטה, אם כן, לעסוק באופן מעמיק ורחב בדרך טיפולם של מוסדות חברתיים במקרים של תקיפות מיניות; התעלמה כמעט לחלוטין משאלת הטיפול במתלוננות עצמן; לא עסקה בטיפול מוסדי בתקיפות מיניות כתופעה חברתית, אלא כרצף של מקרים מבודדים; והתמקדה בראש ובראשונה בדרך הטיפול בתוקפים, תוך שהיא מבליטה טיפול "מוגזם", "לא הוגן", או "לא ראוי". טיפול זה מדגיש את "זכויות הנאשם" על פני "זכויות הקורבן". הוא יוצר תחושה של ריבוי מקרים שבהם פוגעת המערכת בגברים על לא עוול בכפם, ולפיכך – מעודד אי-אמון הן בעצם אמיתותן של תלונות על תקיפה מינית והן

56 ערוץ 22, 30.4.2006

57 ערוץ 22, 29.10.2006

במערכת המטפלת בהן. כל המרכיבים הללו עולים בקנה אחד עם הממצאים הקודמים על סיקור תקיפות מיניות, שהוצגו בפרק המבוא.

ג. עיסוק מבני. מיעוט העיסוק ברמה המוסדית מוביל לרמה השלישית של העיסוק האפשרי בנושא – הרמה המבנית. רמה זו מתייחסת לדרך טיפולם של כלי התקשורת בתקיפות מיניות כתוצאות או כשיקוף של מבני כוח חברתיים. עיסוק כזה כמעט שלא נמצא כלל, והופיע אך ורק בפרשת רמון⁵⁸. במסגרת זו הוצגה ההחלטה להעמיד את רמון לדיון על מעשה מגונה בכפייה כשינוי סטטוס־קוו חברתי ביחס למותר והאסור המיני. כך למשל הפרשן אמנון אברמוביץ: "זה מקרה ראשון שאף שדולת נשים לא יצאה נגד רמון... כל חברות הכנסת הפמיניסטיות, הלוחמניות, המיליטנטיות לא רק שלא יצאו נגדו, אלא מתקשרות אליו כדי לומר שנעשה לו עוול... דווקא נשים פמיניסטיות טוענות שהמקרה הזה הוא פח יקוש לחוק, משום שלא לאירוע קלוש כזה נועד החוק, ועלול, מבחינתן, להיות כאן שינוי"⁵⁹.

דיונים במבנים חברתיים הם המאפשרים להתייחס לקשר שבין תקיפות מיניות למעמדן החברתי של נשים. זוהי גם הרמה המאפשרת המשגה של תקיפות מיניות כטרור, משום שהיא המאפשרת לראות אותן כאקט פוליטי, המשמר את הניחות הנשי. לנוכח התעלמותה של התקשורת הישראלית ממרכיב זה בכללותו, והדרך שבה מוסגר האזכור היחיד שנמצא במחקר לנושא, ניתן לקבוע כי התקשורת הישראלית מגלה עיוורון מוחלט לממד החברתי־פוליטי שבתקיפות מיניות.

במסגרת זו ההבנה האפשרית של תקיפות מיניות כטרור, שעליה עמדתי בפרק התיאוריה, כלל לא הופיעה. הצעה מסגורית כזו לא רק שלא נדונה ונדחתה, היא פשוט לא הוצגה כאופציה. מצב זה מפתיע, אולי, לנוכח נכונותה הגוברת והולכת של התקשורת הישראלית להרחיב את דיון המבני בתופעות בעלות מאפיינים דומים. כך למשל ניכרת בשיח הציבורי של השנים האחרונות נטייה גוברת להתייחס לתאונות דרכים כ"טרור בכבישים" ולפעולות פליליות כ"טרור עברייני". הבניה מסגורית דומה לא הופיעה בסיקור התקיפות המיניות. הרעיון שלפיו אפשר להבין תקיפות כאלה כטרור, בהיותן שימוש באלמות המשיג מטרה פוליטית של איום קבוע על נשים, לא הוצג כלל בידי התקשורת.

באופן דומה לא הופיעו קישורים אפשריים בין התקיפות הללו לבין המבנה הממוגדר של שוק העבודה, שבו נשים מחזיקות דרך קבע במשרות זוטורות יחסית ואילו גברים אווזים במשרות בכירות. גם התעלמות זו מפתיעה, שהרי הן במקרה קצב והן במקרה רמון התקיפות המיניות נעשו במסגרת המרחב הציבורי ושוק

58 כפי שנאמר קודם לכן, התייחסויות מבניות מסוימות הופיעו במסגרת הסיקורים של פרשות רמון וקצב, וכללו בין היתר התייחסות למבנה העדתי בישראל, למבנה המעמדי וליחס דיפרנציאלי בין מרכז לפרפריה, ליחס בין אליטות שלטוניות ועוד. אך כל הדיונים הללו לא עסקו בעצם מהותן של העבירות כעבירות מין, אלא בעצם קיומו של הליך פלילי, בלי קשר לתוכנו.

העבודה (אצל קצב – כל המותקפות היו עובדות זוטרות במשרדים הממשלתיים שבהם כיהן או בבית הנשיא, והועלו האשמות כי הוא איים בפיטוריהן אם לא ייענו לו; ואצל רמון – המותקפת היתה חיילת שפגשה אותו במסגרת שירותה במשרד ראש הממשלה). לכאורה מצב זה יכול היה להוביל לדיונים בשאלות כגון – האם שוק העבודה ההיררכי והממוגדר מסוכן לנשים? האם גברים מנצלים את כוח הסמכות הניתנת להם בשוק העבודה כדי לתקוף נשים? וכדומה. אך שאלות מסוג זה כלל לא הופיעו בסיקור.

ההתעלמות מהרמה המבנית שבתופעת התקיפות המיניות כולה, וההתעלמות ממסגורים כגון מסגורן כטרור מיני או כביטוי וכתוצאה של אי שוויון בשוק העבודה, מייצרת, אם כן, סיקור שאיננו חותר תחת אושיות הבעיה. זאת, משום שהתקיפות נתפסות כצבר מקרי של אירועים פרטיקולריים ופרסונליים, ולא כתופעה חברתית הנובעת מהמבנה המגדרי. כך נתפסים האירועים – והמעורבות והמעורבים בהם – כמי שסטו מהנורמות החברתיות, כחריגים שאינם מייצגים את הכלל. אלא שהידע המחקרי שהוצג בחלק התיאורטי של מאמר זה סותר הבנה שכזו, בהצביעו הן על הממד המגדרי הברור שבתופעה והן על הקשר שבין שכיחותה לבין מבנים תרבותיים.

ניתן אם כן לסכם ולומר כי בחינת הרמה הקונספטואלית של סיקור תקיפות מיניות בישראל 2006 מעלה כי התקשורת רואה בהן אירועים פרטיקולריים ופרסונליים, ולא תופעה חברתית; כי מודגשות הסנסציוניות והפתולוגיות של האירועים, ולא עובדת היותם שגורים ביותר; כי התוקפים מודגשים באופן קבוע, תוך עיסוק רב ב"זכויות הנאשם/חשוד", ואילו היחס למתלוננות מצומצם ומקרי, ונע בין רחמים לאי־אמון; וכי ניחות חברתי שיטתי של נשים אינו נתפס כרלוונטי לתופעה. כל ההבנות הללו עומדות בסתירה לידע המחקרי על תופעת התקיפות המיניות אשר הוצג במבוא. לפיכך ניתן לקבוע כי הסיקור של תקיפות מיניות בישראל 2006 הוא סיקור שמרני, המשקף מיתוסים תרבותיים ביחס לתופעה, ולא הבנות עמוקות ומדעיות שלה.

ד. היחס לנשים בסיקור: קורבנות, אחריות, אשמה ו"לוחמנות"

סוג זה של סיקור הבנה ארבע התייחסויות משלימות לנשים. הראשונה היא ההתייחסות הקורבנית, המדגישה את היותן קורבן "חלש", "אומלל" ו"סובל" של תקיפות מיניות. יחס זה נשמר בעיקר לילדות (ראו דוגמאות קודמות, וכן: "חשד: הפך את ילדתו בת ה-8 ל'שפחת מין'"⁶⁰, או, על המותקפת בבסיס חיל האוויר: "הנערה נפגעה קשות ונזקקה לעזרה נפשית"⁶¹) או לקורבנות של תוקפים שאותם

לא הכירו קודם לכן (למשל: "אישה ניצלה מאונס ליד ביתה במרכז תל אביב"⁶², והיחס לקורבנותיו של האנס הסדרתי בני סלע המתוארות כ"מפוחדות ומודאגות"⁶³). זוהי הצגה רווחת מאוד, שזכתה לבולטות ניכרת בעיקר ב-Ynet, ואשר הופיעה רבות בסיקורים קצרים וחד-פעמיים של אירועי תקיפה מינית, שלא הפכו ל"פרשות" תקשורתיות.

ההתייחסות השנייה מדגישה את אחריותן של נשים להתגונן מפני תקיפה מינית, כלומר את היותן של הנשים אחראיות לכך שלא יותקפו מינית. התייחסות זו עומדת בסתירה להתייחסות הקודמת, הקורבנית, בהציגה את המותקפת כבעלת אחריות אישית לתקיפתה. כך למשל: "איך נערות יכולות להתגונן בפני סם האונס?"⁶⁴. במסגרת זו מופיעה לעתים, במפורש או במשתמע, האשמה של האישה בחוסר זהירות (למשל: "חשד: 5 צעירים אנסו בת 30 לאחר בילוי משותף"⁶⁵, או "נערות עלו לטרמפ וטענו: 'ניסו לתקוף אותנו'"⁶⁶).

ההתייחסות השלישית, שבלטה בעוצמה רבה בעיקר בערוץ 2 אך זכתה ללא מעט התייחסויות גם ב-Ynet, היא ההתייחסות המטילה את האשמה לאירוע, או למצער לחלק ניכר מאשמה זו, על הקורבן עצמה. במסגרת זו הוצגו נשים כפתיניות, מניפולטיביות ושקרניות, כ"מפילות" גברים תמימים. ייצוג זה הופיע, תוך תמיכה בו, בפרשת רמון (ראו דוגמאות קודמות, וכן: "רמון חווה את החוויה הקשה ביותר שאיש ציבור יכול להיקלע אליה. מנקודת מבטו זה חיבוק... של חיילת שהופך לסיוט"⁶⁷, או "רמון: היא פלירטטה – אני שיתפתי פעולה"⁶⁸). הוא הופיע, לעתים בתמיכה ולעתים בגינוי, בפרשת קצב (ראו דוגמאות קודמות, ובעיקר "בחורות מפוקפקות יש הרבה"⁶⁹, וכן: "המשטרה טוענת שאצל קצב יש שיטה, דפוס התנהגות קבוע וחוזר... מקורבי הנשיא טוענים שאצל א' יש שיטה, דפוס התנהגות קבוע וחוזר: קודם מקיימת יחסים אינטימיים לאחר מכן, לדבריהם, דורשת כסף תוך כדי איומים. יכריעו הגרסאות ביניהן"⁷⁰). דפוס זה הופיע גם בסיקורם של ארבעה אירועים שזכו להתייחסות חד-פעמית ולא היו "פרשות", אך סוקרו, באופן יוצא דופן, ככתבות ארוכות. כך למשל, בסיקור מקרה ליאור דקל, שתואר קודם לכן, נאמר בין היתר: "למחרת האונס לכאורה... היא מחליטה להתלונן נגד דקל על מעשה האונס. (הקלטה של המתלוננת): 'בתכל'ס, אמרתי יאללה נלך על זה ובאותו רגע הייתי צריכה להמציא

8.2.2006, Ynet 62

25.11.2006, ערוץ 22, 63

3.4.2006, ערוץ 22, 64

13.3.2006, Ynet 65

26.2.2006, Ynet 66

11.9.2006, ערוץ 22, 67

15.11.2006, Ynet 68

26.9.2006, ערוץ 22, 69

6.9.2006, הערוץ 22, 70

סיפור⁷¹. וכך גם: "שמונה חודשים ישב תושב הצפון במעצר אחרי שבתו התלוננה שאנס אותה... היום השופטים קבעו כי התלונה של הבת היתה כולה – עלילה"⁷². כאמור, מסגור זה בלט פחות ב-Ynet, אך הופיע גם שם (כך למשל: "חשד: בדתה אונס כי בן כיתתה סירב לחיזוריה"⁷³, או "הבת בדתה אונס בהשראת 'קטנטנות'; האב זוכה"⁷⁴).

ולבסוף – בשולי השוליים של הסיקור אוזכרו גם נשים שניסו חתור נגד אחד או יותר מהייצוגים שתוארו במחקר, כגון ח"כ שלי יחימוביץ ונציגות של "ארגוני נשים". בחלק ניכר מבין אזכורים אלה הן הוצגו, לפחות במשתמע אם לא בפורש, כ"פמיניסטיות, הלוחמניות, המיליטנטיות"⁷⁵. כך, מסגור אלטרנטיבי של תופעת התקיפות המיניות נדחה על הסף באמצעות הגדרת נושאותיו כ"קיצוניות". בייצוגים משתלבים אלה מופיעים למעשה כל מאפייני הייצוג הפטריארכלי שנפרשו במבוא התיאורטי: הנטייה להאשים את המותקפת בתקיפתה, הנטייה לפקפק בעדויות על תקיפות מיניות, הנטייה להדגיש חולשה כראיה ל"זכאותה" של המותקפת, הנטייה לראות רק מקרים שבהם המותקפת נתפסת כ"טהורה" כ"תקיפה מינית אמיתית" וכדומה. שוב מחוזקות כאן, כמו במרכיבים הקודמים של הסיקור שעליהם עמדת, תפיסות שמרניות ופטריארכליות לגבי תקיפות מיניות, ואילו תפיסות פמיניסטיות לגביהן מודרות או מוקעות.

ה. פחות חומרת העברות ואי הכרת החוק

מרכיבים ייצוגיים אלה משתלבים בתמה הסיקורית האחרונה שבה יעסוק מאמר זה, והיא הנטייה התקשורתית להפחית פעמים רבות מחומרתן של עבירות מין. נטייה זו משקפת מיתוסים חברתיים מקובלים על עבירות מין, כמו גם בורות לא מעטה לגבי התייחסותו של החוק הישראלי אליהן. היא בעלת כמה רבדים משלימים. רובד אחד הוא עצם ההתייחסות לעבירות מין לא כעבירה פלילית של אלימות וניצול, אלא כאל אקט מיני. כך למשל זכתה פרשת קצב לתיאור כ"פרשיות המין של הנשיא"⁷⁶, "סיפור עסיסי"⁷⁷ ו"חיזור גורלי"⁷⁸; פרשת רמון תוארה כ"נשיקה שעלולה לסכן את כל הקריירה שלו"⁷⁹; ועוד.

סוג זה של תיאורים גם יוצר פער משמעותי בין טיב העבירה החוקית שבה חשוד/מואשם התוקף לבין תיאור מעשיו. כך למשל דפופיל שנחשד בביצוע מעשים

71 ערוץ 22, 5.5.2006

72 ערוץ 22, 9.11.2006

73 Ynet, 8.8.2006

74 Ynet, 12.6.2006

75 ערוץ 22, 17.8.2006

76 ערוץ 22, 11.9.2006

77 ערוץ 22, 11.7.2006

78 ערוץ 22, 21.8.2006

79 ערוץ 22, 17.8.2006

מגונים תואר כמי ש"התחכך בילדים"⁸⁰, חייל שהורשע בפגיעה בפרטיות תואר כמי ש"הציץ לחיילות במקלחת"⁸¹, וגבר שנחשד במעשים מגונים תואר כמי ש"פרץ לדירות כדי ללטף נשים"⁸². באופן דומה תוארו מעשיו של חיים רמון כ"נשיקה" או "הטרדה מינית", אף על פי שהוא הואשם והורשע במעשה מגונה בכפייה; ואילו בתיאור מעשיו של הנשיא קצב נעשה שוב ושוב שימוש במושג "הטרדה מינית", על אף שבהסכם הטיעון עמו הוא התחייב להודות במעשים מגונים בכפייה.

עיוותי מושגים אלה שיקפו לעתים גם אי שליטה, או זלזול, בעצם הגדרותיו של החוק עצמו. כך למשל סביב פרשת רמון נערך דיון על חוק ההטרדות המיניות (1998) (למשל: "דווקא נשים פמיניסטיות טוענות שהמקרה הזה הוא פח יקוש לחוק, משום שלא לאירוע קלוש כזה נועד החוק"⁸³). אולם רמון כלל לא הועמד לדין על עבירה על חוק ההטרדות המיניות, אלא בהתאם לסעיף 348 לחוק העונשין אשר נקרא "מעשה מגונה" ואוסר לעשות "מעשה לשם גירוי, סיפוק או ביזוי מיניים" באדם ללא הסכמתו. באופן דומה דווח על פרשת האונס בחיל האוויר: "לפחות באחד מהמקרים מדובר ביחסי מין שנכפו עליה **בכוח** (דגש במקור, ה"ל), כלומר זה לא אונס רק במובן הטכני החוקי של הגיל שלה, אלא 'אונס אונס'⁸⁴. זאת, תוך התעלמות מהעובדה כי החוק הישראלי איננו דורש הפעלת כוח פיזי כתנאי לקביעה שמעשה כלשהו הוא אונס.

גם כאן שבים ומופיעים אם כן ביטויים לביקורות שהוצגו במבוא התיאורטי, על אופני הסיקור של תקיפות מיניות: התקיפות המיניות עוברות תהליך של סקסואליזציה (הממשיג אותן כמין ולא כתקיפה), של טריוויליזציה ואף של הגכחה. ואף שהמשגות הללו מנוגדות להמשגות שגיבש המחוקק הישראלי, אין הדבר מונע בעדן מלהופיע בסיקור התקשורתי.

7.6.2006, Ynet 80

10.5.2006, Ynet 81

1.7.2007, Ynet 82

17.8.2006, ערוץ 22, 83

5.5.2006, 10, ערוץ 84

סיכום

סיקור חדשותי של תקיפות מיניות הוא מרכיב מרכזי בהבניה התרבותית של יחסים בין סובייקטים אנושיים. באמצעות הצגתן משרטטים כלי התקשורת את גבולות הטאבו של היחסים האנושיים האינטימיים ביותר – יחסי המין. הם מציגים את האסור, המגונה, המבוקר, ובכך מתווים את הנורמטיבי, הראוי והמקובל. מיפוי זה נעשה לרוב לא באופן ישיר או מוצהר, אלא באמצעות משחק מורכב של הבלטה והדרה של דרכים אלטרנטיביות למסגורם של אירועים.

למרות החשיבות העצומה של ממד זה, עד כה לא נערך בישראל מחקר מקיף הבוחן את הסיקור העיתונאי של תקיפות מיניות לאורך זמן ומנסה לשרטט את מרכיביו העיקריים. המחקר הנוכחי הוא, אם כן, אבן דרך רבת משמעות בהתפתחותו של העיסוק הציבורי, המחקרי והתקשורתי בתופעה. הוא מאפשר, לראשונה, לשרטט את העקרונות המרכיבים את הסיקור הזה בישראל, את יתרונותיהם ואת חסרונותיהם. בעשותו זאת הוא חושף את העבודה כי כמו במקומות אחרים בעולם, גם בישראל הסיקור עדיין בעייתי ביותר. בה בעת, הוא מאפשר להצביע על כמה מאפיינים המייחדים את העיסוק בנושא זה בישראל 2006 לעומת הידע שהיה קיים עד כה לגביו.

בחינת הדרך שבה מסגרה התקשורת הישראלית את נושא התקיפות המיניות ב-2006 מעלה כי נכון לעכשיו הבעיה הוצפה באופן בולט מעל פני השטח, ואפשר שמצב זה יגרום גם לשינוי חברתי (אם כי טרם ניתן להעריך את אופיו וכיוונו).

בד בבד מעלים ממצאי המחקר כי בתוך הסיקור הובנתה תמונת מציאות בעייתית ביותר. בין היתר מצביעים הממצאים על נטייה להתייחס לתקיפות מיניות כאירועים מבודדים ונטולי הקשר חברתי; על הדרה שיטתית של תקיפות מיניות לא סנסציוניות (שהן המסה הקריטית של מקרי התקיפה המינית); על נטייה להציג קורבנות כ"חריגות" ו"זרות", תוך יצירת הבחנה מזויפת בין לבין נשים שלא נפגעו; על ייצוג שיפוטי של קורבנות; על ייצוג בעייתי של תוקפים ועוד.

לא פחות מכך מצביעים הממצאים על מה שחסר בסיקור – הגדרה ברורה של תקיפות מיניות כתופעה חברתית רווחת ומגונה. למרות ריבויין, ולמרות שהן מופנות באופן קבוע נגד קבוצות חברתיות קבועות – נשים וילדים – התקשורת הישראלית איננה מציגה תקיפות מיניות כתופעה פוליטית. בכך היא משמרת את התופעה, מתוך תפיסתה כבלתי נמנעת מחד, או כעניין של פרטים סוטים בודדים מאידך. ובכך

משומרים תנאי חייהן של נשים כחיות תחת איום קבוע באלימות רק מתוקף היותן נשים – דווקא משום שהגדרה כזו איננה מוצאת לה ביטוי תקשורתי. יתרה מכך, על אף שהתקשורת הישראלית כבר חורגת מההגדרה המסורתית של טרור, שלפיה הוא רק תוצאה של פעולה פוליטית מודעת, ומוכנה ליחס מושג זה גם לבעיות חברתיות כלליות של אלימות (כגון "טרור בכבישים" או "טרור עברייני"), היא עדיין מתעלמת לחלוטין מהיכולת למסגר תקיפות מיניות כסוג של טרור. לפיכך, ההבנה שהתוקפים משיגים במעשיהם מטרה פוליטית – ניחות קבוע של נשים והגבלה קבועה של חופש הפעולה שלהן – פשוט איננה חודרת לשיח הציבורי.

זאת ועוד, השיח על תקיפות מיניות, כפי שעלה מהממצאים, מטיל על נשים את האחריות למנוע את תקיפתן, בעודו מספק להם מידע שגוי ביחס למקורות הסכנה, מתעלם מאחריותם של גברים לתופעה ואיננו מספק כלים חינוכיים הולמים לתוקפים פוטנציאליים. כך למשל מהסיקור עולה ציפייה כי נשים יראו בהגבלת חופש התנועה והפעולה שלהן הגבלה בלתי נמנעת ויפנימו את העובדה שהן ייפגעו אם יתעלמו מהגבלות אלה. כמו כן, הן גם מודרכות להיזהר דווקא מפני הגבר הלא נכון (הזר המופרע), במרחב הבלתי נכון (המרחב הציבורי), בשעה שסטטיסטית הסכנה הרובצת לפתחן מגיעה דווקא מפני גברים מוכרים, במרחבים שבהן הן אמורות להיות מוגנות – המרחב הפרטי או שוק העבודה. ואילו גברים, מצדם, אינם זוכים להסברים נאותים ומספקים ביחס למותר ולאסור להם. כך גבר אשר גמר בדעתו לעולם לא לתקוף מינית יתקשה לקבל באמצעות הסיקור העיתונאי הגדרות ברורות של מהם יחסים ראויים ומהם לא. הוא אמור לדעת "אינטואיטיבית" מה מותר ומה אסור, מבלי שהדבר יוגדר בשבילו מפורשות. ולבסוף, עצם ההבנה כי בחברה פטריארכלית, שבה לגברים יש זכויות יתר, הבחירה לא להיות תוקף מוטלת בראש ובראשונה על הגבר בתוקף היותו בעל הכוח – איננה מודגשת.

ממצאים אלה עולים באופן כללי בקנה אחד עם הידע המחקרי הקודם שהוצג במבוא התיאורטי, ומשקפים את העובדה כי הסיקור בישראל דומה במידה רבה לסיקור ביתר ארצות המערב. עם זאת הם מציגים כמה מאפיינים שלא הופיעו במחקרים קודמים, ובהם הרגישות המיוחדת של התקשורת הישראלית להיותו של התוקף פרסונה ציבורית והרגישות לקשר שבין אירוע התקיפה המינית לבין השימוש באינטרנט והשימוש בסם האונס. בכך מוסיף המחקר ידע אמפירי חדש לא רק ביחס לישראל, אלא ביחס לרגישויות מיוחדות, שיייתכן שנוספו בשנים מאז נעשו המחקרים הקודמים (שנות התשעים).

המחקר גם מוסיף להבנה התיאורטית של סיקור תקיפות מיניות שהוצגה במבוא את ההתבוננות ההוליסטית, הבוחנת כיצד באמצעות המשחק של ההבלטה וההדרה, הסיקור התקשורתי מתווה את "המותר" ו"האסור", ואת "הבטוח" ו"המסוכן" שביחסים של מין וכוח; כיצד דרך ההבלטה של "החריג" מיוצר "המקובל" ו"הבלתי נמנע". הוא מראה כיצד מרחבים שלמים של ניצול ושימוש בבנות אדם, של ניצול ושימוש בכוח חברתי ותרבותי למרות ולשליטה, הותרו למעשה במסגרת הסיקור,

משום שלא גונו. פלח אפל זה בהתנהגותם של רבים, רבים מדי, לא זכה לדיון הביקורתי שלו הוא ראוי. הביקורת השטחית והמצומצמת התמקדה רק ב"מוגזם" וב"מופרז", ב"מיוחד" ובסנסציוני, בצקצוק לשון אל מול "המקרה המזעזע", ולא השכילה להצביע על השיטתיות של התופעה ועל היקפה העצום.

לנוכח ההבנה המחקרית שלפיה התקשורת היא אחד מכלי הסוציאליזציה החשובים ביותר בחברה המודרנית, המרכיבים הקיימים והמרכיבים החסרים בסיקור התקיפות המיניות הם מכריעים בחשיבותם, ונכון להיום הם מעבירים מסרים בעייתיים מאוד, הן לנשים והן לגברים. לנוכח ממצאים אלה ניתן לטעון כי העיתונות הישראלית תורמת לשימור תופעת התקיפות המיניות, גם כאשר היא מבקשת במוצהר לבקר אותה. בכך, היא גם משמשת גורם שתורם לשימור מקומן הנחות של נשים בחברה הישראלית. במצב הנוכחי העיתונות איננה משתמשת בכוחה להביא לשינוי חברתי, ליתר דמוקרטיזציה ושוויון ולהבטחת הביטחון האישי של כולנו. הנכונות להירתם לפרויקט כזה דורשת אם כן, בעת הזו, חשיבה מחודשת של דרכי הסיקור והמסגור של הנושא. מודעות לכך תהיה ללא ספק צעד חיובי ראשון לקראת השיפור הנדרש.

אולם בכך כמובן, אין די. יש להרחיב את המחקר למרכיבים נוספים, שלא נכללו במאמר זה. בין היתר יש להעמיק את החשיפה וההבנה של תהליכי הפקת החדשות, של נורמות מקצועיות, של עמדות ותפיסות של עיתונאים – על מנת להבין מדוע מיוצר הסיקור דווקא באופן שבו הוא מיוצר. יש להרחיב את המחקר מעבר לסיקור החדשות לז'אנרים תקשורתיים נוספים – כגון פרסומות, סדרות דרמות, תוכניות אירוח וכדומה – ולבחון מהם אופני הייצוג של תקיפות מיניות המופיעים בהם. יש לבחון באופן עמוק את תהליכי המסוגר המופיעים בעיתונות המגזרית בישראל, ובהקשר זה יש להעמיק במיוחד בחקר מגזינים מגדריים, המיועדים במוצהר לנשים (לאשה, את וכדומה), או המיועדים במוצהר לגברים (למשל בלייזר). כמו כן יש להעמיק ולהרחיב את ההשוואה בין כלי תקשורת שונים, על מנת לעמוד על אופציות הפעולה האפשריות, כמו גם על תרומתם של יחידים וארגונים לאופני הסיקור. יש לקיים מחקרים בין-תרבותיים כדי לעמוד על ההבדלים הקיימים בין תרבויות שונות, סיבותיהם ותוצאותיהם. אני תקווה כי מחקרים אלה ייעשו בקרוב ויתרמו את חלקם לשינוי – הן שיפור של דרך העיסוק התקשורתי בתקיפות מיניות והן שיפור של דרך הטיפול החברתי בתופעה עצמה.

מקורות

- איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ונפגעי תקיפה מינית בישראל (2005), דו"ח אלימות מינית בישראל 2003–2004, ירושלים: איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ונפגעי תקיפה מינית בישראל
- איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ונפגעי תקיפה מינית בישראל (2006), לא בבית ספרנו: מבט על פעילות בקרב ילדים ובני נוער ובמערכת החינוך בישראל, ירושלים: איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ונפגעי תקיפה מינית בישראל
- בוגוס, ר' ודו"ר יחיא, ר' (1999), מגדר ומשפט: אפליית נשים בבתי המשפט בישראל, ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל: 200–227
- בראונמילר, ס' (1980 [1975]), בניגוד לרצוננו: גברים, נשים ואונס, תל אביב: המין השני בשיתוף עם זמורה, ביתן מודן
- ברק-ברנדס, ס' (1996), 'משחק הדמעות': אמצעי התקשורת והבנייתה החברתית של בעיית הנשים המוכות בישראל, עבודת גמר לתואר מוסמך אוניברסיטה, ירושלים: האוניברסיטה העברית, החוג לקומוניקציה ועיתונאות
- האופטמן, צ' (1995), "אונס – יסוד ההסכמה ודיני הראיות", בתוך פ' רדאי, כ' שלו רמ' ליבן-קובי (עורכות), מעמד האשה בחברה ובמשפט, ירושלים: הוצאת שוקן
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2006), השנתון הסטטיסטי לישראל 57, http://www1.cbs.gov.il/reader/shnatonhnew_site.htm
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה והמשרד לביטחון פנים (2001), <http://www1.cbs.gov.il/reader/publications>
- זיו, א' (2001), "פוליטיקה של אלימות נגד נשים", חברה ורווחה כ"ב (4): 417–432
- יקיר, ר' (2005), "נערים נפגעי תקיפה מינית – השלכות אישיות וחברתיות", בתוך דו"ח אלימות מינית בישראל 2003–2004, ירושלים: איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ונפגעי תקיפה מינית בישראל
- כהן-אלמגור, ר' (2006), סיקור תקשורת של מעשי טרור, תל אביב: מכון חיים הרצוג, אוניברסיטת תל אביב
- להב, ה' (2006), שקופות – פטריארכיה ועריכה בטקסט עיתונאי: מקרה מבחן של סיקור אונס בעיתונות הישראלית, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, תל אביב: החוג לתקשורת, אוניברסיטת תל-אביב
- למיש, ד' (2007), "הפוליטיקה של הדרת מיעוט בתקשורת: דימויי נשים וסיקור האלימות נגדן", בתוך ד' כספי (עורך), תקשורת ופוליטיקה בישראל, ירושלים/תל אביב: מכון ון ליר/הוצאת הקיבוץ המאוחד: 185–207
- למיש, ד' (1997), "שוות ערך תקשורת: מבט פמיניסטי על התקשורת הישראלית", בתוך ד' כספי (עורך), תקשורת ודמוקרטיה בישראל, ירושלים/תל אביב: מכון ון ליר/הוצאת הקיבוץ המאוחד: 119–139
- עילם, א' (1994), נאנסת, אונס והרשויות בישראל, ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל
- פלג, מ' ואלמי, א' (2006), מדינה פלסטינית – כן או לא? מודל ניסיוני להבניית שיח ציבורי-פוליטי, תל אביב: מכון חיים הרצוג, אוניברסיטת תל אביב
- קדמן, י' (1998 [1978]), "תפקיד העיתונות בעיצוב סדר היום של הכנסת בנושאי רווחה", בתוך ד' כספי רי' לימור (עורכים), תקשורת המונים בישראל – מקראה, תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה
- קמיר, א' (2007), "הפמיניזם (המשפטי) הבלתי-מוגבל של קתרין מק'ינון", בתוך נ' ינאי, ת' אלאור, א' לובין וח' נוה (עורכות), דרכים לחשיבה פמיניסטית: מבוא ללימודי מגדר, תל אביב: הוצאת האוניברסיטה הפתוחה: 428–489

- Allan, S. (1999), *News Culture*, Buckingham: Open University Press
- Amir, M. (1971), *Patterns in Forcible Rape*, Chicago: Chicago University Press
- Benedict, H. (1992), *Virgin or Vamp – How the Press Covers Sex Crimes*, Oxford: Oxford University Press
- Carter, C. (1998), "When the 'Extraordinary' becomes 'Ordinary' – Everyday news of sexual violence", in C. Carter, G. Branston and S. Allan (eds.), *News, Gender and Power*, London: Routledge: 219-232
- Carter, C. and Weaver, K.C (2003), *Violence and the media*, Buckingham: Open University Press
- Clark, K. (1992), "The linguistics of blame: Representations of women in the *Sun's* reporting of crimes of sexual violence" in M.J. Toolan (ed.), *Language, Text and Context*, London: Routledge: 208-226
- Cuklanz, L.M. (2000), *Rape on Prime Time*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press
- Dor, D. (2005), *The Suppression of Guilt*, London: Pluto Press.
- hooks, B. (1997), "Violence in intimate relationships: A feminist perspective", in A. O. Toole and J. R. Schiffman (eds.), *Gender Violence: Interdisciplinary Perspective*, New York: New York University Press: 279-284
- Kitzinger, J. (2004a), *Framing Abuse: Media influence and Public Understanding of Sexual Violence against Children*, London: Pluto Press
- Kitzinger, J. (2004b), "Media coverage of Sexual violence against women and children" in R. Ross and C.M. Byerly (eds.), *Women and Media*, Malden: Blackwell: 13-38
- Kitzinger, J. (1998), "The gender-politics of news production", in C. Carter, G. Branston and S. Allan (eds.), *News, Gender and Power*, London: Routledge: 186-203
- Entman, R. (1993), "framing: Toward a clarification of a fractured paradigm", *Journal of Communication* 34(4): 51-58
- Gitlin, T. (1980), *The Whole World Is Watching*, Berkeley: University of California
- Herman, J.L. (1992), *Trauma and recovery*, New York: Basic Books.
- MacKinnon, C. (1987), *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law*, Cambridge
- Meyers, M. (1997), *News Coverage of Violence Against Women: Engendering Blame*, Thousand Oaks: Sage
- Schlesinger, P. et al (1992), *Women Viewing Violence*, London: British Film Institute
- Soothill, K. and Walby, S. (1991), *Sex Crime in the News*, London: Routledge
- Steiner, L. (1998), "News accounts of power at work" in C. Carter, G. Branston, and S. Allan, (eds.), *News, Gender and Power*, London: Routledge: 145-159
- Sunindyo, S. (2004), "Murder, gender and the media: Sexualizing politics and violence", in C. Carter and L. Steiner (eds.), *Critical Reading: Media and Gender*, Maidenhead: Open University Press: 87-103
- Weaver, C.K., Carter, C. and Stanko, E. (2000), "The female body at risk: Media, sexual violence and the public environment", in S. Allen, B. Adam and C. Carter (eds.), *Environmental Risks and the Media*, London: Routledge: 171-183

פרסומי בית ספר רוטשילד-קיסריה לתקשורת

סדרת התקשורת במלחמת לבנון 2006

- הביקורת הציבורית על התקשורת במלחמת לבנון 2006

פרופ' גבי וימן

ינואר 2007

- מ"קורי עכביש" ל"חומה בצורה": המיצוב המשתנה של העורך במלחמת לבנון השנייה

פרופ' תמר ליבס וזוהר קמפף

אפריל 2007

- מלחמת ישראל-חיזבאללה 2006: התקשורת כנשק בסכסוך א-סימטרי

מארווין קאלב וקארול סיוץ

אוקטובר 2007

- מלחמת לבנון השנייה בראי הפרשנות של התקשורת הכתובה בישראל: ניתוח "אקורד הסיום" – במהלך המתקפה היבשתית הכוללת, 11-13 באוגוסט 2006

ד"ר יוסי בן ארי

נובמבר 2007

- רטוריקה של ביקורתיות: ביקורת מאתגרת, ביקורת מאשרת והעיתונות הישראלית במלחמת לבנון השנייה.

ד"ר מוטי נייגר, ד"ר אייל זנדברג, ד"ר אום מאירס

ינואר 2008

- האינטרנט כסביבה לעידוד ולהתלכדות אזרחית במהלך מלחמת לבנון השנייה.

חנן נוה

פברואר 2008

פרסומי מכון הרצוג לתקשורת, חברה ופוליטיקה

מדד אמון הציבור בתקשורת

- **תפיסות הציבור את התקשורת הישראלית**
דו"ח מס' 1 – מרץ 2003
- **אמון הציבור לעומת אמון העיתונאים בתקשורת הישראלית**
דו"ח מס' 2 – ינואר 2004
- **עמדות הציבור כלפי סיקור הסכסוך הישראלי-פלסטיני**
דו"ח מס' 3 – מאי 2004
- **צריכת חדשות באתרי האינטרנט**
דו"ח מס' 4 – פברואר 2005
- **הסיקור התקשורתי של מערכת הבחירות לכנסת ה-17**
דו"ח מס' 5 – מרץ 2006
- **עמדות הציבור לגבי הסיקור התקשורתי של בריאות מנהיגים ולגבי אשפוזו של ראש הממשלה שרון**
דו"ח מס' 6 – אפריל 2006
- **האם התקשורת משפיעה על המורל הלאומי?**
דו"ח מס' 7 – יוני 2007

סדרת אגרתא

- **התקשורת הישראלית והירדנית: האם השלום שינה את דימוי ה"אחר"?**
פרופ' גדי וולפספלד, רמי חורג, ד"ר יורם פרי
ספטמבר 2003
- **סיקור תקשורתי של בחירות בישראל: חשבון נפש של מחקרי ארבע מערכות בחירות**
פרופ' גבי וימן, ד"ר תמיר שפר
פברואר 2004
- **אשליית הבחירה הדמוקרטית: כיצד משיגות תכניות המציאות את שיתוף הפעולה של הצופים**
ד"ר מוטי נייגר, אבישי יוסמן
דצמבר 2004
- **דמוקרטיה, תקשורת ופוליטיקה בבית המשפט העליון: גבולות חופש הביטוי של פלסטינים בישראל בתקופת האינתיפאדה השנייה**
ד"ר יובל קרניאל
פברואר 2006
- **סיקור תקשורתי של מעשי טרור: אירועים מדאיגים והצעה להנחיות**
פרופ' רפאל כהן-אלמגור
יוני 2006

■ **מדינה פלסטינית – כן או לא? מודל ניסיוני להבניית שיח ציבורי-פוליטי ולקידום עיתונות שלום**
ד"ר מולי פלג, ד"ר איתן אלימי
אוקטובר 2006

■ **עיצוב הגוף וחיטוב הזהות: ייצוגי הגוף בטלוויזיה המסחרית**
ד"ר דליה לירן-אלפר, ד"ר עמית קמה
מאי 2007

■ **מטריושקה.קום: יצירת זהות טראנס-לאומית של מהגרים מחבר העמים באמצעות רשת האינטרנט**
נלי אליאס ומרינה זלצר-שורר
יוני 2007

■ **דימוי המגזר היהודי ומוסדות המדינה בתקשורת הערבית בישראל**
ד"ר חליל רינאווי
דצמבר 2007

סדרת התקשורת המגזרית

■ **"חטיבה אנושית אחת, עם ישראל אחד": על כינון זהויות קיבוציות במכתבים למערכת "הארץ"**
ד"ר עמית קמה
מרץ 2005

■ **שימושי תקשורת כאסטרטגיית השתלבות: המקרה של מהגרים מחבר העמים בישראל**
ד"ר נלי אליאס
ספטמבר 2005

■ **"רבות רעו"ת צדיק": קווים לתולדות העיתונות החרדית בישראל, למאפייניה ולהתפתחותה**
ד"ר קימי קפלן
ינואר 2006

■ **הציבור הדתי-לאומי והתקשורת: יחסי אהבה-שנאה**
אינס גבל
מאי 2006

■ **העיתונות הערבית בישראל 1984-2006 כמכשיר לעיצוב זהות חדשה**
ד"ר מוסטפא כבהא
דצמבר 2006

פרסומים מיוחדים

■ **"אין עם מי לדבר": מבט ביקורתי על הקשר פוליטיקה-תקשורת**
עורך: יחזקאל רחמים
יולי 2005

■ **"קשה אך יציב": התקשורת, הרופאים ומחלות מנהיגים**
עורך: יחזקאל רחמים
יולי 2006

